

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Problematika energetické bezpečnosti
v agendě Evropské unie a Severoatlantické
aliance**

Praha 2007

Vypracovala: Pavla Mandátová

Vedoucí práce: JUDr. PhDr. Tomáš Karásek

*Děkuji panu
JUDr. PhDr. Tomáši Karáskovi
za podporu při psaní práce*

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 16. května 2007

Pavla Mandátová

Obsah

Úvod	5
1. Energetická bezpečnost na cestě do agendy EU a NATO	9
1. 1 Před pádem železné opony	9
1. 1. 1 Role energetické problematiky v procesu evropské integrace	10
1. 1. 2 Severoatlantická aliance	13
1. 2 Po pádu železné opony	13
1. 2. 1 Energetická politika EU	16
1. 2. 1. 1 Liberalizace a podpora alternativních zdrojů	17
1. 2. 1. 2 Otázka vytvoření vnější energetické politiky EU	22
1. 2. 2 Severoatlantická aliance na cestě k energetické bezpečnosti	25
2. Otázka komplementarity a spolupráce	30
2. 1 Vnější vztahy	30
2. 1. 1 Evropská unie	30
2. 1. 1.1 Dialog EU-Rusko	32
2. 1. 1. 2 Středomoří a Blízký Východ	34
2. 1.1.3 Kavkaz a kaspický region	35
2. 1. 2 Severoatlantická aliance	37
2. 2 Ochrana kritické infrastruktury	39
2. 2. 1 Severoatlantická aliance	39
2. 2. 2 Evropská unie	42
2. 3 Možnosti spolupráce	44
Závěr	46
Resumé	48
Summary	48
Seznam příloh	49
Přílohy	50
Použitá literatura	52
Projekt bakalářské práce	59

Úvod

Ačkoliv otázka zajištění materiálních a energetických zdrojů byla vždy logicky jedním z prvořadých zájmů představitelů států, na vlastní problematiku energetické bezpečnosti se pozornost mezinárodního společenství začala ve zvýšené míře upírat zejména v souvislosti s tzv. ropnými šoky v sedmdesátých letech minulého století. Připomněly totiž zejména evropským a severoamerickým industrializovaným státům míru jejich závislosti na dovozu ropy, ale i dalších energetických surovin. Tradiční spojování pojmu bezpečnost s hrozbami vojensko-politického charakteru se tak začalo rozšiřovat i na hrozby ekonomické.

Od té doby se změnila jak mezinárodněpolitická situace tak ekonomické poměry. Státy Evropské unie a Spojené státy americké v současné době produkují přibližně 23% světové energie. Nicméně konzumují 40% světových zásob energie a jejich poptávka po zdrojích energie permanentně roste. Sama EU spotřebuje 19% světové produkce ropy a 18% produkce zemního plynu.¹ Její členské státy přitom ovládají pouze 0,6% světových zásob ropy a 2% světových zásob plynu.² Za stávajících podmínek se přitom očekává, že do roku 2030 závislost EU na dovezené energii výrazně vzroste, z dnešního 50% podílu na celkové spotřebě energie v EU na 65%. Pokud jde o závislost na dovozech zemního plynu, očekává se do roku 2030 zvýšení z 57 % na 84 %, u ropy se očekává nárůst z 82 % na 93 %.³ O slovo na světovém trhu s ropou a regionálních trzích se zemním plynem se v souvislosti s jejich ekonomickým boomem v posledních letech přitom zároveň ve větší míře hlásí státy jako Čína nebo Indie. Kupříkladu čínská poptávka od roku 2000 vzrostla o 30%.⁴

Největšími zásobami fosilních paliv přitom stále disponují politicky nestabilní regiony, kde jejich těžbu ovládají národní koncerny. K nim se v poslední době přidává i Rusko, jež se snaží využít energetickou politiku jako geopolitický nástroj k posílení své pozice na mezinárodní scéně. Zhruba 50% ropy a zemního plynu importovaného do Evropy přitom pochází právě od tohoto dodavatele.⁵ V roce 2006 pozastavilo dodávky zemního plynu na Ukrajinu a o necelý rok později se podobná situace opakovala

¹ Belkin, Paul, Morelli, Vince L., The European Union's Energy Security Challenges, CRS Report RL33636 2007

² Bahgat, Gawdat, Europe's energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*, Vol. 82, No. 5, s. 961

³ Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament, An Energy Policy for Europe, COM (2007) 1, 10 January 2007

⁴ Yergin, Daniel, Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*. 2006. Vol. 85, No. 2, s. 72

⁵ Belkin, Paul, Morelli, Vince L., The European Union's Energy Security Challenges, CRS Report RL33636 2007

v Bělorusku. A jelikož měly obě události přímý dopad i na dodávky do některých zemí Evropské unie, vyvolaly vlnu nevole.

Kromě toho se v souvislosti se změnou bezpečnostního prostředí a s klimatickými změnami stávají ve spojitosti s energetikou relevantními i další faktory, o nichž dříve nebyla řeč. Jde zejména o možné dopady teroristických činů a přírodních katastrof na energetickou infrastrukturu.

V důsledku toho je problematika energetické bezpečnosti jakožto komplexnímu problému připisován stále větší význam. Zabývají se jí nejen jednotlivé státy, ale i mezinárodní organizace nejrůznějšího charakteru. V euroatlantickém prostoru se jí věnuje jak Evropská unie jako primárně hospodářsko-politická organizace, tak v poslední době i Severoatlantická aliance jakožto vojensko-politický pakt. To nejen potvrzuje posun ve vnímání tohoto problému, ale i otvírá otázku přechodu od opatření „*soft*“ charakteru k možnosti použití metod „*hard security*.“

Hlavním cílem mé bakalářské práce je proto analyzovat, jakým způsobem obě organizace problematiku energetické bezpečnosti reflektují a jak se jejich postoj k problému vyvíjel. Na základě výsledků rozboru jejich politik se poté pokouším navrhnout, zda jsou či výhledově mohou být komplementární, případně zda v některých oblastech existuje potenciál pro hlubší spolupráci obou organizací.

V první části předložené práce komplexněji vymezím specifika konceptu energetické bezpečnosti jako takového a základní proměny jeho chápání v kontextu vývoje celkového pojetí bezpečnosti od pádu železné opony s přihlédnutím k dalším specifickým jevům, jež mají na formování významu tohoto pojmu vliv. Důraz je kladen především na bezpečnost dodávek fosilních paliv, zejména ropy a zemního plynu.⁶ Díky tomu budu moci sledovat, do jaké míry jednotlivé aspekty problému obě organizace (pakliže tomu tak vůbec bylo) v minulosti reflektovaly a jak k nim přistupují dnes. Usnadní to také pochopení konkrétních událostí, jež způsobily sekuritizaci některých problémů a urychlily přijetí konkrétních opatření. Časová dimenze mimo to napomůže v hodnocení úspěšnosti konkrétních opatření.

Pro větší přehlednost rozdělují v případě EU rozbor období po pádu železné opony na dvě podkapitoly. Ačkoliv až donedávna její energetické politice dominovalo několik aspektů, jež se i nyní kontinuálně rozvíjejí, v poslední době k nim přibývá důraz na doposud opomíjený bod agendy, tj. absenci koordinované energetické politiky Unie

⁶ Jaderné energii se ve své práci věnuji pouze okrajově, jelikož se nedá předpokládat, že by zásoby uranu vzhledem k rovnoměrnému rozložení po Zemi byly předmětem sporů.

s vnější dimenzí. Dojdu mimo jiné k závěru, že její vytvoření by usnadnilo pokrok i v dalších oblastech, jimž se energetická politika Unie věnuje. Na půdě NATO naopak politika zajištění energetické bezpečnosti ještě nepostoupila dostatečně daleko, aby se dal hodnotit úspěch opatření přijatých za účelem zvýšení energetické bezpečnosti. Z přístupu jednotlivých členů Aliance a úvah o potenciálu kapacit NATO v případě přerušení dodávek energií či ohrožení transportních sítí ale lze o možnostech v této oblasti leccos vyvodit.

Z těchto dílčích závěrů vycházím v druhé části předložené práce, jež se zabývá konkrétnějším rozborem oblastí, v nichž má EU největší nedostatky – ať už z důvodu nedostatečné efektivity jejího snažení či proto, že se jim de facto vůbec nevěnuje – tj. vnějšími vztahy v oblasti energetiky a ochranou energetické infrastruktury. Na základě toho se zde pokouším nastínit, zda NATO vzhledem k charakteru těchto problémů skutečně může poskytnout určitou přidanou hodnotu. Podstatou použité metody je za využití prvků diachronní komparace konfrontovat politická prohlášení s reálným kontextem a kapacitními možnostmi.

Při analýze vývoje konceptu energetické bezpečnosti vycházím zejména z komplexního pojetí Daniela Yergina, jenž je (i jako nositel Pulitzerovy ceny za knihu o této problematice) považován za jednoho z předních odborníků na tuto oblast. Jakožto předseda *Cambridge Energy Research Associates, Inc.* se mimo jiné podílel i na závěrech, k nimž dospělo v roce 2006 Světové ekonomické fórum (*World Economic Forum*) a jež mou představu také významně ovlivnily. Hlavním zdrojem pro analýzu politik a kapacit obou organizací pak jsou zejména oficiální dokumenty a prohlášení jednotlivých aktérů konfrontovaná s pracemi reprezentantů předních evropských a severoamerických think tanků věnujícím se této problematice.

Pro lepší pochopení odlišností v přístupu k celému konceptu bude potřeba zohlednit zejména charakter obou organizací stejně jako nástroje, jež za účelem realizace svých cílů dlouhodobě využívají. I ty se ovšem vyvíjí. Evropská unie od svého vzniku kontinuálně rozšiřuje sféru působnosti na nová témata včetně bezpečnostních. V případě NATO jde především o rozšíření geografické oblasti působení, a dále o rozšiřování škály nástrojů od klasických prvků kolektivní obrany až po ty, co se spíše přibližují kolektivní bezpečnosti. Při analýze výstupů a vytváření politik v rámci jednotlivých institucí je nutno mít na paměti rozdílnou členskou základnu obou organizací a odlišný charakter rozhodovacích procesů používaných jak pro formulaci agendy tak její implementaci. V případě Evropské unie musíme zohlednit fakt, že

vytváření velké části agendy je sice v pravomoci nadnárodních orgánů EU, tj. zejména Evropské komise, ale zahraničněpolitické a bezpečnostní otázky zůstávají i přes vyvíjenou snahu o koordinaci prostřednictvím druhého pilíře EU nadále v kompetenci členských států. V poslední řadě nelze opomenout ani „*image*“ organizace navenek a možnou reakci mezinárodního společenství na zvýšení její angažovanosti v některé z oblastí.

Klíčová slova:

Evropská unie, Severoatlantická aliance, energetická bezpečnost, energetická politika, liberalizace, diverzifikace, kritická infrastruktura, civilní nouzové plánování, ropa, zemní plyn, produktovody, přerušení dodávek, hard security, soft security

1. Energetická bezpečnost na cestě do agendy EU a NATO

1. 1 Před pádem železné opony

Na začátek je potřeba si pojem „energetická bezpečnost“ komplexněji vymezit. O co přesně už dříve jednotlivé státy a organizace usilovaly, když hovořily o snaze po dosažení energetické bezpečnosti? Zjednodušeně se často klade rovnítko mezi energetickou bezpečností a bezpečností dodávek (především fosilních paliv). Základní hrozby tomuto stavu potom mohou být geologického či geopolitického původu.⁷

Analytici Světového ekonomického fóra problém nahlížejí z širší perspektivy, když uvádí čtyři základní elementy, jež na energetickou bezpečnost mají vliv. Jsou jimi zejména centra poptávky, zdroje zásob, struktura trhu a geopolitika (eventuelně reakce institucí a vývoj technologií).⁸ V ropných krizích v letech 1973 a 1979 šlo zejména o cílené výpadky dodávek ropy ze strany producentů, jež byly prvotní příčinou zdražování cen ropy. V roce 1973 státy Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC) využily svého postavení a v reakci na americkou podporu Izraele v jomkipurské válce vyhlásily embargo na vývoz do USA a Nizozemska. Cena ropy tak vzrostla ze 3 USD za barel (159 litrů) v polovině roku 1973 na 11, 65 USD v roce 1974. Tzv. druhý ropný šok, jenž byl reakcí na íránskou revoluci v roce 1979, krátkodobě vynesl ceny ropy až na 35 USD za barel.⁹ Již dříve se vznikem ropného kartelu OPEC v roce 1960 a v důsledku krizí ještě více navíc došlo k vlně znárodnování a západní společnosti, jež zde dříve intenzivně těžily, nyní naopak trpěly nevyužitými kapacitami. Nezbylo jim proto než obrátit své výzkumné úsilí do západního světa.¹⁰

Centra poptávky, jimiž tehdy byly především členské státy OECD, na vzniklou situaci reagovala odpovídajícím způsobem. Na základě předpokladu, že na tomto cíli bude potřeba spolupracovat, založily v roce 1974 mezivládní Mezinárodní agenturu pro energii (*International Energy Agency – IEA*). Stala se primárním evropským nástrojem pro analýzu trhů s energiemi. Koncentrovala se na vytvoření základních strategických ropných rezerv jednotlivými státy a mechanismu zásobování ropou v krizových situacích, stálé monitorování trhů s energiemi a energetických politik jednotlivých států, pochopitelně s důrazem na státy Blízkého Východu. Všechny měly sloužit primárně

⁷ Bahgat, Gawdat, Europe's energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*. 2006, Vol. 82, No. 5, s. 965

⁸ The New Energy Security Paradigm, Geneva : World Economic Forum 2006

⁹ Fárek, Jiří, Ropa ve světové ekonomice a politice. *Mezinárodní politika*. 2003, Vol. 27, No. 9, s. 4

¹⁰ Yergin, Daniel. *The Prize, the Epic Quest for Oil, Money & Power*. New York: Simon & Schuster 1992, s. 634+649

k zajištění stability v případě přerušení dodávek energie od jejich producentů, a tedy i minimalizaci důsledků zneužití produktů vyvážejícími státy. Pojem energetická bezpečnost tedy v tomto úzkém pojetí zohledňoval především faktory ekonomické a politické a znamenal v první řadě schopnost zajištění stabilního přísunu surovin za přijatelné ceny.

Další úsilí o zmenšování závislosti na dovozu energetických surovin se pak odehrávalo až na úrovni jednotlivých států. Americký prezident Jimmy Carter z energetiky udělal dokonce jeden z hlavních bodů své agendy. Tato koncepce se v zásadě do konce studené války nezměnila. Výjimku v tomto směru představovala tehdejší Evropská společenství, jež se pokusila prostřednictvím svých pravomocí vzniklou situaci nějakým způsobem reflektovat a alespoň omezeným způsobem ovlivňovat politiku svých členských států. Mimo jiné získala i statut pozorovatele u IEA.¹¹

1. 1. 1 Role energetické problematiky v procesu evropské integrace

V procesu evropské integrace měly ale cíle energetické politiky zvláštní úlohu od jejího samotného počátku, tedy daleko dříve, než došlo k ropným krizím sedmdesátých let. Jak známo, integrační proces byl poháněn několika základními politickými a ekonomickými motivy. Byla jimi jak snaha po definitivním vytěsnění války ze vztahů mezi evropskými národy, tak úsilí o znovuoobnovení politického i ekonomického významu Evropy. V období před druhou světovou válkou totiž objem vzájemného obchodu mezi evropskými státy poklesl a v obchodních vztazích převládal protekcionismus. Proces integrace byl proto postaven na myšlence, že hospodářská integrace povede k tomu, že pro státy již nebude výhodné mezi sebou bojovat. Posílení obchodních vazeb a liberalizace obchodu měly vytvořit podmínky, jež by nastartovaly hospodářský růst. I cíle v oblasti energetiky byly dva: integračně-politický a hospodářsko-energetický.¹²

Energetika byla totiž od počátku jedním z klíčových odvětví hospodářství, o něž se proces evropské integrace opíral, jelikož státy Společenství i vzhledem k naprosté závislosti na importu klíčových surovin spatřovaly v této oblasti potřebu společného přístupu. Proto byla v této politice implicitně obsažena i snaha o dosažení bezpečnosti

¹¹ Členem se však dosud nestala, ačkoliv to statut IEA umožňuje. Svoboda, Pavel. Právo vnějších vztahů Evropské unie. Praha 1999, s. 220

¹² Fiala P., Pitrová M. (eds.) Evropská unie, Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury 2003, s. 438

zásobování energetickými dodávkami jako jeden z jejích klíčových prvků. Prvním konkrétním krokem bylo založení Evropského společenství uhlí a oceli (tzv. Montánní unie) v roce 1951 (funkční od 1952). Mělo sloužit jako základní kámen integrace trhu s uhlím, které tehdy pokrývalo většinu evropských energetických potřeb. Závazek k mírovému využití uhlí a oceli měl zamezit jejich použití k novému vyzbrojování a naopak sloužit jako zdroj společného hospodářského růstu. Zároveň byl vytvořen organizační model aplikovatelný i na další oblasti.

Evropské společenství pro atomovou energii (EUROATOM), vzniklé spolu s Evropským hospodářským společenstvím (EHS) roku 1957, mělo obdobným způsobem vytvořit institucionální rámec pro energii jadernou. Získalo právo sjednávat dohody na dodávky štěpných materiálů, pečovat o pravidelné a rovnoměrné zásobování všech uživatelů Společenství a navazovat styky s ostatními zeměmi a mezinárodními organizacemi.¹³ V roce 1960 vznikla Agentura pro zásobování EUROATOMu (*EUROATOM Supply Agency*), jejímž cílem je zajistit pravidelné a spravedlivé zásobování jadernými palivy pro uživatele ve Společenství.¹⁴

Nicméně situace v oblasti technologií se v nadcházejících letech měnila a převahu nad uhlím a jadernou energií získala ropa a později i zemní plyn. V této oblasti si však už státy Evropského hospodářského společenství svou plnou suverenitu vzít nenechaly a zůstala tak zcela doménou národní, a to i přes své specifické postavení. Smlouva o založení Evropského společenství z roku 1957 totiž řadí opatření v oblasti energií mezi činnosti přístupné pro aktivitu Společenství.¹⁵ Kapitola o ekonomické politice se zabývá asistencí určitých států jiným v případě, že by se mohly ocitnout v potížích se zásobováním určitými zdroji.¹⁶ Dle kapitoly o transevropských sítích má Společenství přispívat i ke zřízení a rozvoji energetických infrastruktur.¹⁷ V kapitole o životním prostředí je navíc uvedeno, že pokud Rada rozhodne jednomyslně, má po konzultaci s dalšími institucemi právo přijmout opatření „významně ovlivňující volbu členského státu mezi různými zdroji a základní skladbu jeho zásobování energií.“¹⁸

¹³ König, Petr (eds.): Učebnice evropské integrace, Brno : Barrister & Principal 2006, s. 43

¹⁴ Euroatom Supply Agency. European Commission.

¹⁵ Weiss, Tomáš, Energetická politika Evropské unie. *Mezinárodní politika*. 2006, Vol. 30, No.6, s.7

¹⁶ Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community, Official Journal C 325, 24 December 2002, Art. 100

¹⁷ Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community, Official Journal C 325, 24 December 2002, Art. 154

¹⁸ Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community, Official Journal C 325, 24 December 2002, Art.175 (2)

Už výše zmíněná ropná krize v roce 1973 donutila členské státy Společenství reflektovat svou energetickou závislost. Dovážená ropa tehdy pokrývala 67% celkové spotřeby energií v ES.¹⁹ Ceny ropy prudce vzrostly a vedly až k úpadku dosavadní konjunktury. V rámci Evropských společenství na půdě Komise proto započala debata o společných energetických programech. Už tehdy byly zaměřeny na zvýšení účinnosti energie, snížení závislosti na dovozu ropy, větší využívání domácích energetických zdrojů, vývoj a podporu nových energetických technologií.²⁰ Měly usilovat o úspory energií výstavbou jaderných elektráren a případně i o opětovné rozšíření těžby tuhých paliv. Oproti širokým pravomocem v uhelném a jaderném sektoru se však jednalo jen o regulační mechanismy s omezeným dosahem.²¹ Členské státy si ale samy určovaly způsob, jak se vymanit z ropné závislosti. Některé se uchýlovaly k teritoriální diversifikaci dovozů, jiné k vývoji alternativ. Importní závislost na ropě nicméně klesla z 67% v roce 1973 na 45 % v letech osmdesátých, často však za cenu návratu k tuhým palivům.²² Důležitou roli začal hrát také zemní plyn.

Až v roce 1983 byla v Radě ministrů pro energetiku Společenství přiznána kompetence pro vlastní energetickou politiku, jejíž cíle byly formulovány Radou ministrů v roce 1986. Zpráva Delorsovy Komise z roku 1988, nazvaná Vnitřní trh pro energii, vyzývala k liberalizaci trhu s plynem a elektřinou za účelem posílení konkurence a transparentnosti, tedy k odstranění překážek integrace a vyvolání dalšího ekonomického růstu. Rozdělovala celý proces na několik fází. V první fázi mělo dojít k vytvoření legislativní podpory pro zvýšení konkurenceschopnosti a zprůhledněním dohod o dopravě paliv také k posílení transparentnosti trhu s energiemi. Druhá fáze, probíhající od roku 1992, měla zavést společná pravidla pro trh s plynem a elektřinou a přístupu třetí stran na trh, nicméně bylo složité dosáhnout dohody.²³

Iniciativy Společenství jako hospodářské organizace se tedy v oblasti energetické politiky odvíjely od prioritní snahy o vytvoření rozvinutého vnitřního trhu s energiemi, jenž by přispěl k větší propojenosti sítí, a tedy i možnosti výběru dodavatele. To mělo přispět nejen k dalšímu hospodářskému růstu, ale i větší bezpečnosti dodávek. Společenství se snažilo navázat na principy, jež uplatňovalo v jiných oblastech. Jeho kompetence v této sféře však spadaly de facto pouze do roviny

¹⁹ Cihelková, E., Jakš J. (eds.) Evropská integrace – Evropská unie. Praha : VŠE 2006, s. 144

²⁰ Klener P. (eds.) Evropská unie od A do Z. Praha: Karolinum 1996, s. 83

²¹ Egenhofer, Christian. European Energy Policy. Turning Point - an Independent Review of UK energy policy, British Energy 2001

²² Kučerová, Irah: Evropská unie: hospodářské politiky, Praha : Karolinum 2006, s. 294-295

²³ Cihelková, E., Jakš J. (eds.) Evropská integrace – Evropská unie. Praha : VŠE 2006, s. 144

doporučení, jež členské státy ne vždy respektovaly a v zásadě šly svou vlastní, nijak nekoordinovanou cestou diverzifikace.

1. 1. 2 Severoatlantická aliance

Na rozdíl od ES, jež byla primárně založena jako hospodářské uskupení a měla z toho důvodu k energetické problematice blízko, Severoatlantická aliance měla naprosto jiné zaměření. Primárním motivem jejího vzniku byla kolektivní obrana teritoria členských států, především západoevropských států proti Sovětskému svazu. Vycházela tedy z užšího vojensko-politického pojetí bezpečnosti a zabývala se hrozbami plynoucími z možného válečného konfliktu mezi Východem a Západem. O tom, že by se měla zapojit i do boje proti hrozbám tohoto charakteru, se proto vůbec neuvažovalo. Ačkoliv lze přirozeně počítat s tím, že na napadení energetické infrastruktury členských států by reagovala podle čl. 5 jako na jakékoliv jiné napadení území Aliance, tehdejší vnímání problematiky energetické bezpečnosti jí ani roli v této oblasti nepřisuzovalo.

1. 2 Po pádu železné opony

Po konci soupeření mezi Východem a Západem došlo ke změně chápání bezpečnosti jako takové a k revizi bezpečnostních strategií. Postupně se tak proměňovaly i všechny tradiční elementy energetické bezpečnosti. Pád železné opony také skoncoval s dřívějším geopolitickým uspořádáním. Byla sice objevena nová naleziště ropy a zemního plynu, ale často se nacházejí v oblastech, kde nejsou dosud dostatečně vyvinuty bezpečnostní systémy, jako je pobřeží západní Afriky nebo Kaspický region.²⁴

Kromě toho stále stoupá role národních států v kontrole ropy. Zesílené nacionalistické tendence pozorujeme například ve Venezuele jakožto členském státu OPEC.²⁵ Národní ropné společnosti jako Petroleos de Venezuela S.A. nebo Saudí Aramco tak kontrolují až 70% světové ropné produkce²⁶ a odsouvají kupříkladu americký gigant Exxon Mobil až na čtrnácté místo ve světové produkci ropy.²⁷ Podobná je situace na trhu se zemním plynem. Ruský koncern Gazprom kontroluje až 21%

²⁴ Yergin, Daniel, Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*. 2006, Vol. 85, No. 2, s. 75

²⁵ Organizace zemí vyvážejících ropu (*Organization of the Petroleum Exporting Countries*).

²⁶ Zakaria, Fareed, The Real Story Of Pricey Oil. *Newsweek*. 2006, Vol. 147, No. 22, s. 41

²⁷ Special Report. National Oil Companies. Oil's Dark Secret. *The Economist*. 2006, Vol. 380, No. 8490, s. 58

světové produkce plynu (Rusko celkem 31%)²⁸ a Rusko otevřeně prohlašuje silný energetický sektor za nástroj vnitřní i vnější politiky.²⁹ Ačkoliv se zemní plyn postupně stává i díky novým technologiím, jako je zkapalňování do podoby LNG (*liquefied natural gas*), globální komoditou, a tudíž i součástí globální debaty o energetické bezpečnosti, doposud není obchodovatelný na světových trzích tak jako ropa. Ačkoliv tomu budou i nadále bránit technologická omezení, očekává se, že zvýšený obchod s LNG povede k určité harmonizaci cen.³⁰

Navíc zejména v posledních letech výrazně roste poptávka nejen ze strany dosavadních majoritních odběratelů ale i industrializujících se rozvojových zemí, především Číny a Indie. I přesto však produkce jednotlivých dodavatelů zůstává konstantní nebo klesá, jelikož investice do těžebních kapacit nejsou dostatečné. V důsledku toho klesají jak těžební kapacity tak zásoby ropy.³¹ Vzrůstající ceny ropy jsou proto způsobeny poptávkovým šokem (oproti šoku nabídkovému v sedmdesátých letech), ale i výpadky dodávek a snížením těžebních kapacit např. i v souvislosti s válkou v Iráku, povstáním v Nigérii nebo hurikány, jež vedly k zastavení produkce v Mexickém zálivu.³² V červenci 2006 vystoupily ceny ropy na rekordních 78 dolarů za barel.³³

V důsledku globalizace, jež přinesla větší propojenost trhů i transportních sítí, sice reagují trhy na tyto podněty rychleji než dříve, ale zmírňují jejich dopady. Moc států ovlivňovat ceny tak paradoxně klesá. Vzrůstající ceny však dle ekonomů podporují investice, jež mohou přispět k tomu, že klesne riziko přerušení dodávek a otázka růstu cen je proto sporná a ne vždy směrodatná.³⁴ Kromě toho jsou prodejci závislí na kupujících tak jako kupující na prodejcích a mají proto zájem na vyvarování se častých výkyvů, které by mohly vést ke zpomalení ekonomického rozvoje, a tedy i

²⁸ Fredholm, Michael, *The Russian Energy Strategy & Energy Policy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependence?* Swindon 2005, s. 18

²⁹ *The Summary of the Energy Strategy of Russia for the Period of up to 2020*, Moscow 2003

³⁰ Henningsen, Jørgen, *Rising to the energy challenge: key elements for an effective EU strategy*. European Policy Centre 2006

³¹ Special report. *Energy security. Nervous energy / The energy empire*. *The Economist*. 2006, Vol. 380, No.8459, s. 62-63

³² Yergin, Daniel, *A Great Bubbling; High oil prices are transforming the world's political landscape--and launching an era of high-tech innovation that could rival the Internet boom*. *Newsweek*. 2006, Vol.148, No. 23, s. E.14

³³ *Oil prices climb after sharp dip*. BBC News

³⁴ *The New Energy Security Paradigm*, Geneva : World Economic Forum 2006

snížení jejich výdělku.³⁵ Politika tak hraje stále podstatnou roli, ale co se týče cen, není vždy tím nejdůležitějším faktorem.

K politickým a ekonomickým podmínkám navíc postupně přibývaly i nové aspekty a koncept energetické bezpečnosti se rozšířil o nové významy, jež je potřeba brát v úvahu.³⁶ Jedním z nich je ochrana infrastruktury. Důvodů je několik: Patří mezi ně jak výše zmíněná politická nestabilita oblastí, z nichž jsou suroviny dováženy, ale například i klimatické změny a vzestup terorismu i změna způsobu jeho vnímání po jedenáctém září. Kupříkladu hurikány Rita a Katrina, jež postihly v roce 2005 Mexický záliv, vyřadily z provozu 12 ropných rafinerií, jež zajišťují 16% kapacit USA.³⁷ Výpadky elektrického proudu jak v USA tak v Evropě svědčí o náchylnosti komplexních převodních sítí k poruchám. Od ropy a zemního plynu tak přichází řeč i na elektrické sítě. Stejně tak zranitelné jsou některé ze strategických bodů pro dopravu energií, zejména ropy a LNG.³⁸ Kapacity LNG terminálů navíc značně rostou. Dá se proto očekávat, že s nimi bude stoupat i význam jejich ochrany.³⁹

Energetická bezpečnost jako „*schopnost udržet dostatečné zásoby v obdobích zvýšené poptávky nebo přerušení dodávek a schopnost zajistit, aby budoucí poptávka po energiích mohla být uspokojena kombinací původních (domácích) energetických zdrojů a spolehlivých zásob a přepravy dovážené energie*“⁴⁰ je tedy chápána jako komplexnější problém než v minulosti. Světové ekonomické fórum ji přirovnává k deštníku jakožto ochraně před hrozbami, jež mohou z pohledu jednotlivých aktérů způsobit její narušení (viz. Příloha č. 1.).

Pozornost státních aktérů usilujících o zajištění ekonomické stability by se dle tohoto modelu měla soustředit ještě ve větší míře na trvalý přísun dodávek, na jejich cenu a na zajištění energetických rezerv pro případ krátkodobého přerušení dodávek, tzv. strategických či nárazníkových zásob.⁴¹ Neexistuje totiž kupříkladu žádný mezinárodní systém pro nouzové zásobování zemním plynem podobný tomu, jež

³⁵ Munk, Bernard E., Energy Independence Is Not Energy Security, Foreign Policy Research Institute 2006

³⁶ The New Energy Security Paradigm, World Economic Forum 2006

³⁷ Special report. Energy security. Nervous energy / The energy empire. *The Economist*. 2006, Vol. 380, No.8459, s. 63

³⁸ Yergin, Daniel, Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*. 2006, Vol. 85, No. 2, s. 78

³⁹ Např. V Evropě by regasifikační kapacity měly do roku 2015 vzrůst o více než 100%. in: Kiknavelidze, Kaha, Russian Gas (eds.) Gas gas everywhere ... but enough to burn? USB Investment research 2006, s. 35

⁴⁰ Belkin, Paul, Morelli, Vince L., The European Union's Energy Security Challenges. CRS Report RL33636 2007

⁴¹ The New Energy Security Paradigm, Geneva : World Economic Forum 2006

vytvořila Mezinárodní agentura pro energii. I jí řízené strategické zásoby ropy se navíc od poloviny osmdesátých let snižují.⁴² Naopak např. USA vyvíjejí snahu o zvyšování ropných rezerv ze zásob na 50 dní na zásoby na 100 dní, tj. ze 691 milionů barelů až na 1,5 milionu.⁴³

Spolehlivým prostředkem ke snižování závislosti na dovozech zůstává diverzifikace portfolia zdrojů podporou technologií, jež vedou k většímu využití obnovitelných zdrojů energie či zvyšování účinnosti, či teritoriální diversifikace dovozu, jež zmenšuje jednostrannou importní závislost. Vzhledem k postupující liberalizaci je také nutné dosáhnout zlepšení spolupráce se soukromým sektorem.⁴⁴

Kromě toho je ale třeba hledat prostředky právě k ochraně infrastruktury. Zde politická a ekonomická (případně administrativní) opatření již nemusí být postačující. Kromě kooperace s distributory proto připadá v úvahu využití mechanismů nouzového plánování a tedy i možnost použití vojenských sil ať už na vlastním nebo na cizím území.⁴⁵ V energetické bezpečnosti lze proto s jistou rezervou hovořit o posunu od „*soft security*“ k „*hard security*.“⁴⁶ Právě k tomuto aspektu problému se, jak budeme moci sledovat, postupně začíná ubírat pozornost NATO, u něhož lze již delší dobu pozorovat tendenci k rozšiřování chápání bezpečnosti.

Tento koncept začaly nicméně výrazněji reflektovat obě organizace. To jen potvrzuje předpoklad, že málokteré členské státy disponují dostatečnými prostředky a vlivem, aby se dokázaly s všemi těmito požadavky samy vypořádat. Důležité bude především porovnat, jak se percepce problému v EU a NATO vyvíjela a jak se liší.

1. 2. 1 Energetická politika EU

Evropská unie jakožto nástupkyně Evropských společenství ve své agendě de facto navázala na cíl liberalizace trhu s energiemi formulovaný v roce 1986 po vzoru principů uplatněných u ostatních odvětví s přirozenými monopoly. Smlouvou o EU z roku 1993 ale základ pro volný trh s energiemi nikterak vytvořen nebyl. Zakládá sice energetickou politiku, ale nevyhrazuje jí ani zvláštní kapitolu. Problém energetické politiky je řešen interdimenzionálně, tj. v rámci jiných společných politik (společná

⁴² 30 Key Energy Trends in the IAE & Worldwide, Paris : International Energy Agency 2004, s. 21

⁴³ Luft, Gal, An Energy Pearl Harbor? Washingtonpost

⁴⁴ Narich, Richard, Critical Infrastructure, Continuity of Services and International Cooperation. *Int. J. Critical Infrastructures*. 2005, Vol. 1, Nos. 2/3, s. 297

⁴⁵ Luft, Gal, Energy Security, Interruption of Vital Flows and the Stability and Security of Allied Nations and Partners, Marshall Center 2006

⁴⁶ A to i přesto, že se v posledních letech hovoří spíše o opačném trendu, tj. posunu pojetí bezpečnosti od „*hard*“ k „*soft*.“

obchodní politika, sdílená politika ochrany hospodářské soutěže, realizace vnitřního trhu, koordinovaná (dopravní) politika transevropských sítí a ekologické politiky)⁴⁷ (viz. Příloha č. 2). Na komunitární úrovni (*acquis communautaire*) tak formálně koordinovaná energetická politika (byť v roztržité podobě) existuje, velká část pravomocí však nadále zůstává v rukou členských států. Hovořit o společné energetické politice proto nelze. Žádný posun v tomto směru nepřinesla ani Amsterodamská smlouva.

Vzhledem ke stávajícímu rozdělení pravomocí mezi institucemi EU vychází úsilí o aktivitu v této oblasti převážně ze strany Evropské komise, jež je pověřena běžným prováděním politik ES. Navíc má právo výlučné legislativní iniciativy pro sekundární normy (tj. nařízení, směrnice, rozhodnutí).⁴⁸ K formulaci dalších cílů využívá možnosti vydávání tzv. Zelených knih, tj. nezávazných dokumentů, jež popisují problém a navrhují jeho řešení prostřednictvím legislativy ES. Je potom na Radě EU a Evropském parlamentu, zda se jejími doporučeními budou řídit a její návrhy schválí.

1. 2. 1. 1 Liberalizace a podpora alternativních zdrojů

Po vytvoření EU Komise plynule pokračovala především v úsilí o vznik vnitřního trhu s plynem a elektřinou. Součástí debaty o vnitřním trhu je navíc také snaha o propojení sítí, jež je vnímáno jako další příspěvek k bezpečnosti dodávek. Opatření na snižování poptávky začala nově prosazovat skrze své pravomoci v ekologické politice. V souvislosti s politikou udržitelného rozvoje, v níž EU celosvětově udává tón, jsou založena především na větší účinnosti a diverzifikaci typů energetických zdrojů, tj. přechodu k obnovitelným zdrojům energie spíše než teritoriální diverzifikaci, ke které nemá prostředky ani pravomoci. Volání po posílení pravomocí Evropských společenství vytvořením společné politiky s vnější dimenzí zůstávala prozatím v pozadí. A to i přesto, že se této oblasti dotýká již Bílá kniha s názvem Energetická politika Evropské unie (*An Energy Policy for the European Union*) vydaná Komisí v roce 1995, jež navázala na o několik měsíců starší Zelenou knihu o energetické politice EU. Její součástí byl i dokument Evropská energie do roku 2020 (*European Energy to 2020*).⁴⁹ Kromě liberalizace s poukazem na energetickou závislost stanovil cíl zabezpečení plynulosti dodávek energií při maximálně padesátiprocentní importní závislosti. Cestou

⁴⁷ Kučerová, Irah. Evropská unie: hospodářské politiky, Praha : Karolinum 2006, s. 291

⁴⁸ Šlosarčík, Ivo. Politický a právní rámec evropské integrace. Praha : Europeum 2005, s. 29-30

⁴⁹ Stratégie énergétique communautaire, Bulletin UE 12-1995, COM(95) 682) 1995

k dosažení této hranice bylo právě propojení cílů ekonomické a ekologické politiky, tj. vnitřní trh a udržitelný rozvoj.⁵⁰

Za účelem realizace vnitřního trhu byly přijaty dvě směrnice, v roce 1996 pro elektřinu a v roce 1998 pro zemní plyn. Předepisovaly oddělení výroby, tj. rozvodu a distribuce a prodeje do různých firem, ale zatím pouze účetně. Nekonkurenční prostředí mělo být zachováno pouze v těch segmentech trhu, kde je to nezbytné, jako v případě elektrických rozvodných sítí.⁵¹

Další praktická opatření zaváděl Radou schválený tzv. víceletý program na podporu spolupráce v odvětví energií na léta 1998-2002. Hlavní cíle, tj. konkurenceschopnost, bezpečnost dodávek a ochrana životního prostředí⁵² zůstaly v zásadě nezměněny. Měly být realizovány prostřednictvím šesti programů. Jedním z nich byl i program SYNERGIE kladoucí důraz i na spolupráci států a zlepšení koordinace v této oblasti.⁵³ Na základě tohoto programu měla Komise převzít zodpovědnost za přijetí a implementaci odpovídajících směrnic.

Na něj plynule navázal Parlamentem a Radou schválený program „Inteligentní energie - Evropa“ pro léta 2003-2006. Ten už uvádí, že jeho základním cílem je udržitelný rozvoj v oblasti energie. Ten má dopomoci k dosažení původních třech cílů.⁵⁴ To jen dokládá sílící důraz na environmentální dimenzi celé problematiky. Nová opatření pro bezpečnost energetických dodávek nezavádí, pouze za účelem zvýšení efektivity slučuje předcházejících šest programů do čtyř. Jsou jimi program ALTENER zaměřený na podporu obnovitelných zdrojů energie, program SAVE zabývající se zvyšováním energetické účinnosti a racionálního využití energií, program STEER, týkající se zlepšení využívání energie v odvětví dopravy (včetně diverzifikace paliv) a program COOPENER na podporu obnovitelných zdrojů a využitelnosti energií v rozvojových zemích. Má také vyvinout prostředky a nástroje, které mohou být využity Komisí a členskými státy, pro prověřování, sledování a hodnocení dopadu opatření přijatých Společenstvím a členskými státy. Do značné míry se tak již snaží dávat konkrétní

⁵⁰ For a European Union Energy Policy - Green Paper, COM (94) 659, 1995

⁵¹ Weiss, Tomáš, Energetická politika Evropské unie. *Mezinárodní politika*. 2006, Vol. 30, No. 6, s. 7

⁵² Council Decision of 14 December 1998 adopting a multiannual framework programme for actions in the energy sector (1998-2002) and connected measures, Official Journal of the European Communities L 007, 3 January 1999

⁵³ Council Decision of 14 December 1998 adopting a multiannual framework programme for actions in the energy sector (1998-2002) and connected measures, Official Journal of the European Communities L 007, 3 January 1999

⁵⁴ Decision No. 1230/2003/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 adopting a multiannual programme for action in the field of energy: 'Intelligent Energy — Europe' (2003 — 2006), Official Journal of the European Communities L 176, 15 July 2003

podobu některým bodům, jež zdůraznila Zelená kniha s názvem K evropské strategii bezpečnosti zásobování energií (*Towards a European strategy for the security of energy supply*) vydaná v roce 2000.

Ta nastínila dlouhodobou vizi energetické politiky EU. Obnovitelné zdroje energie se v roce 2010 měly na spotřebě podílet 12 %, u elektřiny 22 %. Nicméně připouští, že k dosažení tohoto cíle bude potřeba přijmout další opatření, jelikož za předpokladu, že tak nebude učiněno, bude jejich podíl v roce 2010 jen 6,7% a v roce 2030 7,7%.⁵⁵ Jak uvidíme dále, ačkoliv k jistému zlepšení došlo, tato hranice je pořád nereálná. Kromě toho Zelená kniha počítá s tím, že fosilní paliva a jaderná energie budou i nadále hrát hlavní roli. Cíl daný již v roce 1995, tj. pokles importu na 50%, zůstal nezměněn.⁵⁶ Dále shrnuje pokrok v liberalizaci trhu s energiemi. Říká, že dvě třetiny trhu s elektřinou a 80% trhu se zemním plynem byly otevřeny a ceny pro průmyslové zákazníky v důsledku toho poklesly o 15%, v některých členských státech až o 45% (např. v Německu). Dále očekává plné otevření trhů konkurenci do roku 2010.⁵⁷ Lisabonská strategie však doufala v plnou liberalizaci a integraci energetických trhů už do roku 2004.⁵⁸ Dle výše uvedených směrnic o liberalizaci a restrukturalizaci trhu s energiemi měly mít podnikatelské subjekty do poloviny roku 2004 možnost volného výběru mezi dodavateli (domácnosti do poloviny 2007).

Novelizované směrnice pro oba sektory z roku 2003 už požadovaly plné oddělení rozvodu a distribuce a zavazovaly členské státy k vytvoření autority, jež bude při rozvodu energie bránit vytvoření monopolů. Nicméně i přes všechna oficiální čísla i implementace těchto směrnic prozatím selhává. Zákazníci sice mají možnost výběru dodavatele, ale jen v omezeném množství. Velcí dodavatelé si stále udržují dominantní postavení, v případě zemního plynu často stále jde jen o jediného dodavatele.⁵⁹ Dokládá to i zpráva Komise z roku 2005.⁶⁰ Téhož roku byly Belgie, Německo, Řecko, Lotyšsko, Lucembursko a Španělsko dokonce předvoláni před Evropský soudní dvůr právě za nesplnění směrnice o elektřině.⁶¹

⁵⁵ *Towards a European strategy for the security of energy supply*, Green Paper, (COM(2000) 769), 2000

⁵⁶ Ještě v roce 2003 kryl import 70% spotřeby energií. in: Cihelková, E., Jakš J. (eds.) *Evropská integrace – Evropská unie*, Praha : VŠE 2006, s. 146

⁵⁷ *Towards a European strategy for the security of energy supply*, Green Paper, (COM(2000) 769), 2000

⁵⁸ The Lisbon European Council – An Agenda for Economic and Social Renewal of Europe, DOC/00/7, 28 February 2000

⁵⁹ Weiss, Tomáš, *Energetická politika Evropské unie. Mezinárodní politika*. 2006, Vol. 30, No. 9, s. 7

⁶⁰ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Report on progress in creating the internal gas and electricity market, COM(2005) 568, 2005

⁶¹ Liberalisation of EU electricity and gas markets. Euractiv

I Zelená kniha mimoto potvrzuje, že členské státy mají stále volnou ruku nad výběrem paliv a možnost odepřít třetí straně přístup do sítí, pakliže by to ohrožovalo bezpečnost dodávek.⁶² V praxi to funguje tak, že každá členská země má svůj nezávislý regulační úřad, jenž dohlíží na rovný přístup do sítí a vyjednává se svými dodavateli odděleně. Některé členské státy pod různými záminkami odmítají poskytnout přístup na své energetické trhy jiným členským státům.⁶³ To odsuzuje Komise do role jakéhosi regulátora regulátorů.⁶⁴ Právě i nedostatečným pravomocem Unie celý proces koordinovat je připisováno pomalé tempo liberalizace.⁶⁵

Jako jednu z příčin fragmentace energetického trhu vidí Komise právě nízký objem obchodu s elektřinou mezi jednotlivými státy, jenž je mimo jiné dán i nedostatečným propojením infrastruktury. Připomíná, že to nezpomaluje pouze integraci trhů, ale může to mít vliv i na bezpečnost dodávek: „*Integrace trhu s energiemi přispívá k bezpečnosti dodávek, pouze pokud jsou tyto trhy opravdu integrované.*“⁶⁶ Investicím soukromého sektoru často stojí v cestě administrativní překážky, jež jsou důsledkem výsadních vývozních práv monopolů v dopravě.⁶⁷

Liberalizace trhů je tedy dávána do přímé spojitosti s vývojem energetické infrastruktury, která je klíčem k větší konkurenceschopnosti. Politika transevropských sítí (*Trans-European Networks – TENs*) má za cíl propojení vnitřního energetického trhu EU s elektřinou a zemním plynem. Evropské přenosové sítě jsou totiž rozdělené do sedmi oblastí a politika TENs má zajistit i propojení s oblastmi, které jsou nějakým způsobem izolované a vázané tak na jednoho odběratele nebo je zde zdrojů obecný nedostatek.⁶⁸ Na zasedání Evropské rady v Barceloně v roce 2002 se vrcholní představitelé států a vlád dohodli na zvýšení minimální úrovně propojení mezi členskými státy na 10 %.⁶⁹ Od roku 2004 funguje v Evropě jednotná energetická soustava.⁷⁰ V roce 2006 bylo navíc dosaženo i úspěchu v mezinárodním snažení, když vstoupila v platnost Smlouva o energetickém společenství, jež vytvořila rámec pro integrovaný trh s elektřinou a zemním plynem a zvyšuje bezpečnost zásobování stran

⁶² Towards a European strategy for the security of energy supply, Green Paper, (COM(2000) 769), 2000

⁶³ Weiss, Tomáš, Energetická politika Evropské unie. *Mezinárodní politika*. 2006, Vol. 30, No. 9, s. 7

⁶⁴ Durand, Guillaume, Gas and electricity in Europe: the elusive common interest, European policy centre Policy Brief 2006

⁶⁵ Egenhofer, Christian, European Energy Policy. Turning Point - an Independent Review of UK energy policy, British Energy 2001

⁶⁶ Towards a European strategy for the security of energy supply, Green Paper, (COM(2000) 769), 2000

⁶⁷ Čihelková, E., Jakš J. (eds.) Evropská integrace – Evropská unie, Praha : VŠE 2006, s. 100

⁶⁸ Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1364/2006/ES, Úřední věstník EU L 262/1, 22. září 2006

⁶⁹ Presidency Conclusions, Barcelona European Council, SN 100/1/02 REV 1, 15-16 March 2002

⁷⁰ Kučerová, Irah. Evropská unie: hospodářské politiky, Praha : Karolinum 2006, s. 298

uvedené smlouvy tím, že propojí Řecko s trhy se zemním plynem a elektřinou v kontinentální části Evropské unie.⁷¹ Jejimi signatáři je kromě členských zemí EU i 9 dalších států: Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Černá hora, Bývalá jugoslávská republika Makedonie, nyní už členové Rumunsko a Bulharsko, Albánie a UNMIK (Kosovo). Součástí koncepce TENs je ale i propojení trhu členských států EU s dalšími regiony (viz. Kap. 2.1).

Všechny zmíněné kroky nicméně potvrzují skutečnost, že stávající unijní pojetí energetické bezpečnosti je nutně pouze komplementární k cílům jednotlivých sektorů, jichž je energetická politika součástí. Bezpečnost dodávek, jež bývá už i ve starších dokumentech často zmiňována, tak zdaleka nepostihuje problém v celé jeho komplexnosti. Má vznikat spíše jako přidaná hodnota k liberalizaci a politice udržitelného rozvoje, jejímž hlavním světovým propagátorem Unie je. Na vlastní energetické dodávky má EU ale velice omezený vliv. Otázky jako volba druhů energetických zdrojů, nákup surovin nebo rozvoj energetické infrastruktury totiž zůstávají v kompetenci členských států.⁷² Jejich bezpečnost může Unie ovlivnit pouze tak, že prosazuje obnovitelné zdroje energie. Komise to v Zelené knize shrnuje poměrně přesně: „*Budme realističtí: podpora těchto (tj. alternativních) forem energie nemůže být jedinou odpovědí na komplexní problémy vyvstávající v souvislosti s energetickou bezpečností.*“⁷³ Stěžuje si na nedostatek politického konsenzu, jenž její aktivity limituje, a pokládá si řečnickou otázku, zda to nevolá po konsistentní a koordinované politice na úrovni Společenství. Konkrétní návrhy zde ovšem ještě nenajdeme.

Až v návrhu Smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu předložené Konventem v roce 2003 byla energetika zahrnuta do oblasti tzv. sdílených pravomocí působnosti EU i členských států. Aktivity EU v oblasti sdílených pravomocí by byly omezeny principem subsidiarity. Členské státy by mohly být v oblasti sdílených pravomocí aktivní tehdy, pokud zde EU dosud své pravomoci nevyužila (například nebyly ještě přijaty žádné evropské právní normy) nebo výkon svých pravomocí EU ukončila.⁷⁴ Unie by tedy jednala, pakliže by její činnost poskytovala jakousi přidanou hodnotu k činnosti členských států. To by přineslo alespoň dílčí pokrok. EU by v otázkách energetické politiky sice nerozhodovala sama, ale měla by větší vliv na tuto oblast.

⁷¹ Rozhodnutí Rady ze dne 29. května 2006 o uzavření Smlouvy o Energetickém společenství Evropským společenstvím, Úřední věstník Evropské unie L 198, 20. července 2006

⁷² Belkin, Paul, Morelli, Vince L., The European Union's Energy Security Challenges. CRS Report RL33636 2007

⁷³ Towards a European strategy for the security of energy supply, Green Paper, (COM(2000) 769), 2000

⁷⁴ Evropská ústavní smlouva. Euractiv

Návrh byl ovšem tak jako tak v roce 2005 v referendech ve Francii a Nizozemí odmítnut a ratifikační proces pozastaven.

1. 2. 1. 2 Úsilí o vytvoření vnější energetické politiky EU

Posun v této otázce nastal, až když počátkem roku 2006 Rusko přerušilo dodávky zemního plynu na Ukrajinu (ačkoliv přerušovalo dodávky svým východoevropským sousedům již dříve⁷⁵). Postiženy byly i kapacity některých členských států. Konkrétně se jednalo o Francii, Itálii, Maďarsko, Rakousko a ČR.⁷⁶ Paradoxně se tak stalo krátce poté, co byla podepsána německo-ruská dohoda o stavbě plynovodu vedoucího z ruského Vyborgu přes Baltské moře do německého Greifswaldu, jenž má obcházet Baltské státy a Polsko. To vše vyvolalo debatu o závislosti na dovozech z Ruska a solidaritě mezi členskými státy při sjednávání bilaterálních dohod. Impuls k intenzifikaci jednání o problémech, o nichž se již dlouho hovořilo, tak přišel zvenku.

Potvrdilo to již dlouho tradované obavy, že největší nebezpečí pro státy EU je spojeno s kontinuitou dodávek – právě díky nedostatku rezervních kapacit a kapacit sítí.⁷⁷ To ostatně potvrzovaly už dřívější výpadky elektrických sítí.⁷⁸ Jinými slovy, konečně začal být brán v potaz často zdůrazňovaný fakt, že s postupující (více či méně úspěšnou) liberalizací energetických trhů a propojeností sítí náchylnost vůči výpadkům vzrůstá a že trh sám o sobě nemůže být primárním hráčem v bezpečnosti dodávek. Rozdrobuje ji totiž do rukou jednotlivých aktérů. Dohled nad energetickými kapacitami a sítěmi by tedy měly převzít státy ve spolupráci s EU.⁷⁹ Druhou otázkou je koordinace vnějšího postupu za účelem posílení bezpečnosti dodávek. Ačkoliv o ní Komise už několik let i skrze spolupráci s Vysokým zmocněncem pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku usilovala,⁸⁰ větší důraz na posílení pravomocí Společenství ve vnějších vztazích začal být kladen až nyní.

⁷⁵ Fredholm, Michael, *The Russian Energy Strategy & Energy Policy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependence?* Swindon : Conflict Studies Research Centre, UK Ministry of Defence 2005, s. 17

⁷⁶ Special report. Energy security. Nervous energy / The energy empire. *The Economist*. 2006, Vol. 380, No.8459, s. 62

⁷⁷ Egenhofer, Christian (eds.) *Security of Energy Supply: A Question for Policy or the Markets?* Centre for European Policy Studies 2001

⁷⁸ Např. v roce 2003 v Anglii, Skandinávii a Itálii. in: *Focus on Electricity Blackouts*. World Energy Council

⁷⁹ Egenhofer, Christian, *Europe needs a new approach to securing its energy supply*, Centre for European Policy Studies 2005

⁸⁰ Belkin, Paul, Morelli, Vince L., *The European Union's Energy Security Challenges*. CRS Report RL33636 2007

Evropská komise dala své sílící znepokojení nad předchozími událostmi na srozuměnou hned v březnu 2006, kdy vydala tzv. Zelenou knihu neboli Evropskou strategii pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii. Ještě tentýž měsíc bylo na schůzi Evropské rady stanovisko Komise podpořeno s tím, že do roka bude vypracován akční plán na vytvoření „Evropské energetické politiky.“ 10. ledna tohoto roku Komise opravdu vydala dokument nazvaný Energetická politika pro Evropu, jenž poprvé otevřeně říká, že by se „energetika měla stát centrální součástí vnějších vztahů EU.“⁸¹ Na summitu Evropské rady v Bruselu 8-9. března byl následně schválen slíbený Akční plán, jenž překvapivě doporučení Komise neoslabuje.

Hlavní cíle Zelené knihy nicméně v zásadě ještě navazují na předchozí politiku. Prvním je udržitelný rozvoj prostřednictvím zvýšení podílu obnovitelných zdrojů na energetickém trhu. Z nich by se mělo (stejně jako podle Zelené knihy z roku 2000) do roku 2010 získávat 21 % elektřiny, potažmo 12 % energie. Druhý cíl je zvýšení využitelnosti pomocí za pomoci investic do technologických inovací. V říjnu 2006 byl představen nový akční plán o využitelnosti energií, jenž reaguje na Zelenou knihu o energetické účinnosti s názvem Dělat více za méně (*Doing more with less*), publikovanou Komisí již v roce 2005. Třetím cílem je podpora soutěživosti právě dotvořením plně funkčního vnitřního trhu s energiemi, jenž na principu solidarity mezi členskými státy zaručí zabezpečení dodávek. Má být dotvořen do roku 2008.⁸²

Podobně i Akční plán pro energetickou politiku jako své cíle otevřeně uvádí implementaci existující legislativy za účelem vytvoření jednotného trhu s energiemi, efektivní diverzifikaci energetických dodávek a přepravních cest, včetně propojení s izolovanými trhy zejména pobaltských států. Kromě toho si členské státy v jeho textu vytyčují ještě ambicióznější cíle v oblasti udržitelného rozvoje než doposud, tj. do roku 2020 snížit emise skleníkových plynů o 20 % (navíc vybízí rozvojové státy k celosvětovému snížení o 30%) ve srovnání s rokem 1990. Do téhož roku by měly zlepšit účinnost energie až o 20% a získávat až 20% energií z obnovitelných zdrojů (místo dnešních 7%). Stejně tak se pokusí dosáhnout desetiprocentního podílu biopaliv

⁸¹ Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament: An Energy Policy for Europe, COM(2007) 1 final, 10 January 2007

⁸² Zelená kniha – Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii, KOM(2006) 105

v dopravě.⁸³ Tato opatření potvrzují skutečnost, že EU nepřestává problematiku nahlížet v ekonomickém a ekologickém kontextu.

Nově je v Zelené knize ale daleko více pozornosti konečně věnováno také potřebě fyzického zabezpečení energetické infrastruktury před riziky přírodních katastrof či teroristických činů, jež by mohly vést k přerušení dodávek. To je sice problém, kterým se EU v důsledku sekuritizace terorismu už nějakou dobu zabývá v rámci ochrany kritické infrastruktury, ale celá koncepce je teprve ve stadiu zrodu (viz. Kap. 2.2.2). Zelená kniha proto navrhuje vypracování mechanismu na přípravu a zajištění rychlé solidarity a možné pomoci zemi, která čelí obtížím vyplývajícím z poškození své vlastní infrastruktury. Taktéž by mohly být přijaty společné normy nebo opatření na ochranu infrastruktury. Z toho důvodu vyzývá ke spolupráci s provozovateli rozvodných sítí. Nezanedbatelnou roli samozřejmě hraje i rozvoj technologií. Práci Mezinárodní agentury pro energii (IEA) by měla doplňovat Evropská observatoř pro dodávky energií – tj. včas upozorňovat na nedostatky infrastruktury a dodávek.⁸⁴

Kromě značného pokroku v této oblasti byl také konečně konkrétněji rozvinut průlomový čtvrtý cíl energetické politiky. Je jím vytvoření koherentní energetické politiky, která by umožnila uvedení prvních tří cílů do rovnováhy a zároveň jednotné vystupování Unie navenek. Mezi konkrétní priority Unie v této oblasti patří mimo jiné vytvoření mechanismu Společenství, který umožní rychlou a koordinovanou odezvu v nouzových situacích jako je ohrožení dodávek energie ze zahraničí, vypracování smlouvy o celoevropském energetickém společenství, navázání nového energetického partnerství s Ruskem a prohloubení vztahů s významnými výrobci a spotřebiteli.⁸⁵ Zelená kniha zároveň zavádí tzv. Strategický přezkum energie (*Strategic Energy Review*), jenž bude pravidelně předkládán Radě a Parlamentu, aby monitoroval dosažený pokrok a eliminoval nedorozumění vyplývající z nedostatečné koordinace (a neúplného vymezení pravomocí). Zároveň má být platformou pro zahájení konkrétních kroků, jejichž cílem bude implementace efektivní a koordinované energetické politiky, jež by ve finále měla vést k vytvoření společné energetické politiky.

Akční plán k akceleraci celého procesu vytváření společné vnější energetické politiky dále pobízí. James Sherr taktéž správně upozorňuje, že přidává ve zjevné

⁸³ Zelená kniha – Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii KOM(2006) 105

⁸⁴ Zelená kniha – Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii KOM(2006) 105

⁸⁵ Zelená kniha – Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii KOM(2006) 105

narážce na ruskou energetickou politiku i další doporučení: zhodnotit vliv společností ze třetích států na vnitřní trh a uvažovat o zavedení principu reciprocity.⁸⁶ To svědčí o posunu chápání důležitosti problematiky energetické bezpečnosti a určité podpoře větší části členské základny. Koordinovaná vnější politika by totiž měla přispět k zabezpečení dodávek energie do Unie a jejich diverzifikaci. Oficiálním společným cílem tak už není jen diverzifikace ve smyslu zvyšování podílu obnovitelných zdrojů, ale i ve smyslu teritoriálním, tedy navazování nových partnerství a výstavby nové infrastruktury v zemích, které jsou závislé pouze na jednom odběrateli. Dává tak zapravdu tvrzení, že liberalizované trhy mohou přispět k určité bezpečnosti dodávek jen tehdy, když jsou schopny dodávat energii z širokého spektra zdrojů.⁸⁷ Giacomo Luciani kupříkladu upozorňuje, že v současné situaci, kdy je Evropa závislá jen na několika málo dodavatelích, nemůže skutečná konkurence existovat.⁸⁸ Diversifikace se však těžko prosazuje, dokud zmíněná společná energetická politika neexistuje. Christian Egenhofer její vznik očekává až právě s dokončením liberalizace trhů.⁸⁹ Jde tedy o jakýsi začarovaný kruh a faktem zůstává, že doposud žádný společný rámec pro společný postup v energetických otázkách neexistuje. A proto nezbyvá než se dovolávat nejstaršího principu evropské integrace, solidarity mezi členskými státy, jež je však stále narušována.

Většina analytiků se nicméně shoduje, že by vytvoření vnější energetické politiky jakožto části Společné zahraniční a bezpečnostní politiky neboli druhého pilíře Unie přispělo k možnosti ve světě lépe prosazovat zájmy Unie a jejích členských států, stejně jako by to zlepšilo podmínky pro evropské společnosti usilující o přístup k energetickým zdrojům.⁹⁰ V důsledku toho by mohlo dojít jak ke snazší diverzifikaci, tak ke zlepšení bezpečnosti dodávek jako takové.

1. 2. 2 Severoatlantická aliance na cestě k energetické bezpečnosti

I Severoatlantická aliance se po zániku bipolárního světa začala problematice energetické bezpečnosti postupně přibližovat. Její devizou byla vždy zejména

⁸⁶ Sherr, James, Energy security: At last, A Response from the EU, Conflict Studies Research Centre, UK Defense Academy 2007

⁸⁷ Belkin, Paul, Morelli, Vince L., The European Union's Energy Security Challenges. CRS Report RL33636 2007

⁸⁸ Luciani, Giacomo, Security of Supply for Natural Gas Markets, Centre for European Policy Studies 2004

⁸⁹ Egenhofer, Christian, European Energy Policy. Turning Point - an Independent Review of UK energy policy, British Energy 2001

⁹⁰ Bahgat 2006. Belkin, Morelli (eds.) 2006. Durand 2006. Sherr 2007

akceschopnost, která je dána jak vojenskými a plánovacími kapacitami, tak formou rozhodovacích procesů plně odpovídajících obrannému paktu. Tento charakter také implicitně předurčuje oblast její působnosti. Organizace má dvě paralelní struktury vedení, politickou a vojenskou, přičemž vojenská část je podřízena politickému vedení. Hlavním rozhodovacím orgánem je Severoatlantická rada, od níž přijímá rozhodnutí generální tajemník. Následnou akci pak už podnikají vojenské struktury. Vše je založeno na konsenzu členů. I agenda organizace je tedy přímo závislá na výměně informací mezi členskými vládami.⁹¹ Pro stanovení obsahu agendy Aliance jsou tedy důležité především politické konzultace. Na rozdíl od Evropské unie zde tudíž nenajdeme žádné orgány, jež by byly s to jednat de facto samostatně bez vědomí představitelů členských států.

Se zánikem bipolárního rozdělení světa Aliance ztratila primární smysl své existence jakožto protiváha Varšavského paktu, členské státy se však rozhodly její existenci zachovat. Rozhodly o tom, že musí reagovat na změnu bezpečnostního prostředí a redefinovat svoje poslání. Aliance se proto začala postupně přiklánět k rozšířenému pojetí bezpečnosti, dle něhož v důsledku šíření technologií a jejich snazší dostupnosti vzrůstá nebezpečí ze strany širokého spektra nestátních aktérů stejně jako dalších hrozeb nevojenského charakteru. Je to patrné již z tzv. Strategické koncepce Aliance vydané na Římském summitu v roce 1991 naznačující, že je třeba brát v úvahu globální kontext.⁹² Její aktualizovaná verze z roku 1999 označuje bezpečnostní rizika ohrožující Alianci podobně, tj. jako „*mnohsměrná a obtížně předvídatelná*.“⁹³ Čl. 24 upozorňuje na totéž, tj. že „*bezpečnostní zájmy aliance mohou být vystaveny dalším hrozbám širšího prostředí, včetně terorismu, sabotáže a organizovaného zločinu stejně jako přerušení dodávek životně důležitých zdrojů*.“⁹⁴ Jakým způsobem by k němu mělo dojít či jak by Aliance reagovala, ovšem už žádné oficiální dokumenty neuváděly.

Od přijetí rozšířeného pojetí bezpečnosti už nebylo daleko k otázce přerodu NATO z regionální obranné aliance na organizaci s globálním dosahem schopnou čelit bezpečnostním hrozbám 21. století, jejímž cílem vzhledem k jejich charakteru není už jen bránit teritorium členských států, ale i jejich strategické zájmy, pro něž se nestabilita stává stejným nebezpečím jako válka.⁹⁵

⁹¹ Příručka NATO, Brussels : NATO Office of Information and Press 2001, s. 152

⁹² The Alliance's Strategic Concept, 8 November 1991

⁹³ The Alliance's Strategic Concept, 24 April 1999

⁹⁴ The Alliance's Strategic Concept, 24 April 1999

⁹⁵ NATO v 21. století, Brussels : NATO Public Diplomacy Division 2004, s. 4

Tato koncepce ale obecně vyžaduje především adaptabilitu a akceschopnost vojenských jednotek, tj. síly o vysoké mobilitě. Za významný milník na cestě k uznání potřeby přehodnocení je považován tzv. transformační summit, jenž reagoval na teroristické útoky 11. září 2001 a konal se v roce 2002 v Praze. Rozhodujícím výsledkem jednání se staly tři závazky: 1) vytvoření Sil rychlé reakce NATO (*NATO Response Force – NRF*), technologicky vyspělých jednotek vysoce interoperabilního charakteru, jež měly dle deklarace podepsané na summitu získat plnou operační schopnost nejpozději v říjnu roku 2006, 2) opatření týkající se dynamického armádního řízení NATO, založená na zefektivnění velitelské struktury a 3) tzv. Pražský závazek ke schopnostem v rámci posílení schopností Aliance v boji proti zbraním hromadného ničení a zdokonalení kapacit prostřednictvím spolupráce s jinými organizacemi, jako je úsilí EU o zvýšení evropských možností prostřednictvím *European Capabilities Action Plan*, jež by se měla v duchu otevřenosti vzájemně posilovat.⁹⁶ O využití nových sil v otázkách energetické bezpečnosti se ale nehovořilo, pouze v souvislosti s bojem proti terorismu a ochranou kritické infrastruktury obecně (viz. Kap. 2.2.1).

Debata o specifické roli Aliance na tomto poli začala až v posledních letech, a to na úrovni výzkumu jednotlivých výborů a pracovních skupin. Příkladem je Pražské fórum pořádané roku 2005 pod záštitou programu NATO Vědou k bezpečnosti (*Security through Science*), jež „*má přispívat k využití vědeckých poznatků při řešení problémů a posilovat tak bezpečnost, stabilitu a solidaritu mezi národy.*“⁹⁷ Zúčastnil se jej i Vrchní velitel sil NATO v Evropě, generál James Jones, či zástupci velkých ropných společností. Cílem byla snaha přesvědčit velení NATO, aby se v otázce energetické bezpečnosti otevřeně angažovalo. V únoru 2006 přišla otázka znovu na pořad dne v rámci Fóra NATO o energetické bezpečnosti, pořádaného opět v Praze. Mnoho expertů zde vyjádřilo názor, že by se Aliance mohla v budoucnu angažovat především v ochraně energetické infrastruktury jako jsou ropovody, plynovody, terminály a tankerová doprava.⁹⁸ Později došlo k jeho transformaci v permanentní proces, tzv. Globální summit o energetické bezpečnosti.

Další konzultace probíhají přímo na půdě samotné organizace, a to především v rámci Ekonomického výboru, poradního orgánu Severoatlantické rady a jediného fóra Aliance, jež se zabývá výlučně dopadem ekonomického vývoje na bezpečnostní

⁹⁶ Dančák, Břetislav (eds.) Summit NATO v Praze 2002, Výsledky, dokumenty a projevy. Brno : Mezinárodní politologický ústav 2000, s. 36

⁹⁷ Transformované NATO. Brussels : NATO Public Diplomacy Division 2004, s. 37

⁹⁸ NATO Forum on Energy Security & Technology, Institute for the Analysis of Global Security

politiku. Schází se v různém složení a je podporováno částí Mezinárodního sekretariátu, konkrétně Divizí politických záležitostí. K tématu se už v roce 2005 uskutečnilo několik seminářů pořádaných Ekonomickým výborem, a sice v Ázerbájdžánu a Gruzii. Opět byla kromě možných hrozeb zvažována především možná role NATO v zajišťování bezpečnosti infrastruktury nutné pro transport fosilních paliv, ať už v případě vojenských útoků či hrozeb nevojenského charakteru. V září 2005 spolu s *George Marshall European Center for Security Studies* pořádal v Garmish-Partenkirchenu konferenci na téma Obranná transformace a bezpečnost, zabývající se především hrozbami pro transport a dodávky energie.⁹⁹

Na konferenci v Mnichově v únoru roku 2006 sám generální tajemník Jaap de Hoop Scheffer s poukazem na Strategický koncept hovořil o tom, že by uvnitř Aliance měla začít diskuse na téma ochrany životně důležitých přepravních kapacit energetických surovin.¹⁰⁰ Tentýž měsíc o problému začala diskutovat Bushova administrativa spolu s Británií a Německem.¹⁰¹

K oficiálnímu nastolení otázky o potenciální roli Aliance v otázce energetické bezpečnosti ale došlo až na Řižském summitu 28.-29. listopadu 2006. „*NATO je zodpovědné za diskusi o kterémkoliv tématu, jež se dotýká spojenců, a protože určití Spojenci jsou na dovozu zemního plynu závislejší než jiní, je jenom přirozené, že se snaží vznést tuto otázku v orgánech NATO,*“¹⁰² říká Jamie Shea v NATO Review vydaném před Řižským summitem. V souvislosti s tím poukazuje na článek č. 4 Severoatlantické smlouvy, jenž říká: „*Smluvní strany se budou společně konzultovat v případě, že podle názoru kterékoliv ze smluvních stran bude ohrožena územní celistvost, politická nezávislost nebo bezpečnost kterékoliv strany.*“¹⁰³ Tento oficiální čtvrtletník poprvé poskytuje kromě obecných postojů zmíněných již v předchozích debatách nastínění konkrétnějších aktivit v oblasti energetické bezpečnosti, jimiž by se NATO mohlo zabývat.

První je monitoring energetické situace ve vybraných regionech, ať už za pomoci pro tento účel speciálně vzniklých útvarů, či již fungujících orgánů, jako jsou konzultace v rámci Rady NATO – Rusko, Pracovní skupiny pro ekonomickou

⁹⁹ Kendry, Adrian, Briefing on Security Energy & Economics, Defence and Security Economics Directorate, Political Affairs and Security Policy Division PSSI Field Trip to NATO HQ, 30 May 2006

¹⁰⁰ Speech by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer at the 42nd Munich Conference on Security Policy, 4 February 2006

¹⁰¹ Gallis, Paul, NATO and energy security, CRS Report RS22409 2006

¹⁰² Shea, Jamie, Energy security: NATO's potential role, *NATO Review*. 2006, No.3 Special

¹⁰³ Severoatlantická smlouva, 4. dubna 1949, in: Příručka NATO, Brussels : NATO Office of Information and Press 2001, s. 545

bezpečnost NATO – Ukrajina a Partnerství pro mír v rámci Euroatlantické rady partnerství. Druhou možností je poskytnout spojencům asistenci nasazením tzv. Bezpečnostních asistenčních balíčků, jež by měly střežit energetickou infrastrukturu včetně námořní dopravy a reagovat na konkrétní hrozby. Nevylučuje ani možnost vojenských operací započatých explicitně za účelem zabezpečení dodávek ropy nebo plynu v případě krize či jiné konfliktní situace.¹⁰⁴

Reflektuje tím debatu probíhající mezi jednotlivými členskými státy Aliance. Asi nejhlasitější vystupuje americký republikánský senátor Richard Lugar, jenž se ve Spojených státech dlouhodobě zasazuje o zviditelnění problému energetické bezpečnosti jako takové. Radikálnost jeho návrhu spočívá v tom, že prosazuje, aby bylo chápání článku č. 5 Severoatlantické smlouvy explicitně rozšířeno i na energetickou bezpečnost. V důsledku toho by bylo energetické embargo proti jednomu členskému státu chápáno jako útok na celou Alianci. NATO by dle jeho názoru mělo vyvinout soubor odpovídajících opatření, aby se stalo „*spolehlivou oporou svých členů proti hrozbám pramenícím z ohrožení jejich energetické bezpečnosti.*“¹⁰⁵ Tato strategie by měla zahrnovat i zásobování obětí. Jakým způsobem by měla fungovat, už ale příliš neupřesňuje. Jím navržené změny je proto nutno interpretovat především v kontextu rozhořčení nad stávající ruskou politikou.

Autor Lugarova memoranda Paul Gallis poukazuje především na omezenost debaty uvnitř EU a navrhuje, že by NATO mělo hrát roli ve vytváření mezinárodní solidarity v případě úmyslného přerušování dodávek, včetně koordinace politik a sdílení zdrojů mezi členskými a nečlenskými státy za účelem rychlého vyřešení takovéto situace. Jeho úsilí by mělo komplementárně podporovat tržní síly a provázanost v energetickém sektoru, dohlížet na stavbu nové infrastruktury a ochraňovat tu stávající. Aliance má prý dostatečný potenciál pro vyvinutí komplexního přístupu ke krizovým regionům a kapacity pro potřebu vojenského zásahu za účelem ochrany energetických zařízení.¹⁰⁶ Mělo by proto sloužit jako jakási podpora pro investice EU. Hovoří se také o tom, že by mělo přispět k podpoře budování vojenských kapacit v tranzitních zemích jakožto důležitému strategickému cíli, jenž je dán už teroristickou hrozbou a je de facto vtělen do programu Partnerství pro mír (*Partnership for Peace – PfP*).¹⁰⁷

¹⁰⁴ Shea, Jamie, Energy security: NATO's potential role. *NATO Review*. 2006, No.3 Special

¹⁰⁵ Lugar: Attack on Allies' Energy Supplies is Attack on NATO Alliance, Riga summit

¹⁰⁶ Gallis, Paul, NATO and energy security, CRS Report RS22409 2006

¹⁰⁷ Fox, Liam, Energy Security and Military Structures, Chatham House 2006

Tyto postoje jsou podporovány hlavně těmi členskými státy Aliance, jimž působí největší vrásky německo-ruská dohoda o stavbě plynovodu přes Baltské moře, tedy především Polskem a baltskými státy. Upozorňují především na to, že liberalizace trhu a úsilí o diverzifikaci dodávek, jež jsou hlavním prostředky EU, neberou dostatečně v úvahu zařízení potřebná pro jejich ochranu. Podobně se dle jejich názoru EU dostatečně nezabývá možností teroristických útoků proti energetické infrastruktuře.¹⁰⁸ Na úrovni NATO se prvním dokumentem, jenž problém oficiálně reflektuje, stala Deklarace z Rižského summitu. Potvrzuje, že úkolem NATO v oblasti energetické bezpečnosti by měla být především ochrana energetické infrastruktury. Kromě toho pověřuje permanentní zasedání Rady konzultací ohrožení dodávek energetických surovin, aby určila oblasti, kde Aliance může přispět k ochraně spojenců a případně na základě žádosti asistovat národnímu či mezinárodnímu úsilí.¹⁰⁹ Podobně tzv. Souhrnná politická směrnice NATO řadí přerušení toku životně důležitých surovin mezi jednu z největších výzev pro Alianci na příštích 10 až 15 let.¹¹⁰ Konkrétnější opatření ale ani jeden z dokumentů nspecifikuje.

2. Otázka komplementarity a spolupráce

Výše uvedené návrhy nicméně potvrzují, že NATO má zájem přispět k úsilí o zajištění energetické bezpečnosti v oblastech, v nichž má EU největší rezervy (pomineme-li liberalizaci trhů s energiemi, jež však, jak bylo již výše uvedeno, není nutným předpokladem k energetické bezpečnosti). Jsou jimi bezpečnost dodávek prostřednictvím podpory ve vnějších vztazích a ochrana energetické infrastruktury. Podívejme se proto blíže, jakou pozici EU v těchto oblastech zaujímá a zda by schopnosti NATO mohly přispět ke zlepšení situace.

2. 1 Vnější vztahy

2. 1. 1 Evropská unie

Jak už bylo řečeno, Společenství má v energetice, včetně vnějších vztahů v této oblasti, omezené pravomoci. Smlouva o ES totiž výslovné ustanovení zmocňující Společenství k přijetí vnitřních nebo vnějších opatření neobsahuje. Využívá proto

¹⁰⁸ Dempsey, Judy, EU Urges an Energy Pact With Russians: But Poland Objects and Offers Plan That Excludes Moscow, International Herald Tribune

¹⁰⁹ Riga summit declaration, (2006)150, 29 November 2006

¹¹⁰ Comprehensive Political Guidance, 29 November 2006

(podobně jako v energetické politice samotné) v uzavírání dohod s třetími státy pravomoci, jež mu přísluší na základě společné obchodní politiky, životního prostředí, rozvojové politiky a transevropských sítí. S tím souvisí i pravomoc uzavírat asociační dohody zahrnující spolupráci v energetických záležitostech.¹¹¹ Právě díky přesahu jednotlivých partnerství si svůj vliv na jejich správu udržuje i Evropská komise, ačkoliv by v této oblasti měly rozhodovat především členské státy prostřednictvím Evropské rady a Rady EU v druhém pilíři. Efektivita Společné zahraniční a bezpečnostní politiky je ale sporná, což členské státy svým jednáním opakovaně potvrzují. V důsledku toho lze pravomoci v této oblasti považovat za rozdrobené a nekonzistentní.

Pro zhodnocení možností NATO je nicméně potřeba zmapovat alespoň stav těch energetických partnerství, jež EU jako celek již navázala a jež uvádí i poslední dokumenty o energetické politice Unie jako priority.¹¹² To nám pomůže nastínit, jak se její rezervy v této oblasti projevují.

Jedním z prvních kroků přímo se dotýkajících energetické problematiky, jež Společenství ve vnějších vztazích učinilo, byl podpis Deklarace o energetické chartě z roku 1991. Prvotní iniciativa byla vznesena tehdejším nizozemským premiérem Ruudem Lubbersem, jenž předložil návrh na vytvoření Evropského energetického společenství na schůzi Evropské rady v Dublinu. V roce 1994 byla v Lisabonu podepsána navazující Dohoda o energetické chartě, jež podepsalo 45 států. Ačkoliv jedním ze signatářů bylo přímo Evropské společenství, jež má jako takové právní subjektivitu, musely dohodu podepsat i jednotlivé členské státy Unie.

Celý návrh vycházel z potřeby překonání ekonomických rozdílů způsobených studenou válkou a měl být kompatibilní se závazkem Světové obchodní organizace (WTO) o progresivní liberalizaci mezinárodního obchodu. Jeho základem je vytvoření transparentního trhu s energiemi. Za tím účelem přijatá opatření se týkají jak ochrany zahraničních investic a rovných podmínek v obchodu s energiemi, tak zajištění přeshraničního tranzitu energie produktovody a příslibu o využitelnosti energií. To má ulehčit vznik nových přepravních kapacit a přispět tak k diverzifikaci dodávek. Konkrétně se zde objevuje i požadavek na zabezpečení toku energií přes hranice. Povinností států je nepřerušovat nebo neredukovat existující dodávky energie, i když mezi oběma státy existují spory. Dodržování přijatých pravidel má vést ke zmírnění rizik spojených s investicemi v obchodě s energiemi. Současně byl podepsán také

¹¹¹ Svoboda, Pavel. Právo vnějších vztahů Evropské unie. Praha 1999, s. 219

¹¹² Nechá vá m proto stranou daleko méně problematické partnerství s Norskem apod.

Protokol o využitelnosti energie a souvisejících enviromentálních aspektech.¹¹³ Ten klade spíše než na formulování právních závazků důraz na praktickou implementaci závazku po zlepšení využitelnosti energie.

Charta tím poskytuje unikátní možnost pro vytvoření rámce pro multilaterální spolupráci v energetické problematice. Je zcela kompatibilní s přístupem Unie k energetické bezpečnosti. Prosazuje totiž její zásady, tj. liberalizaci a ekologickou politiku v oblasti energií i ve vnějších vztazích. Avšak i když po ratifikaci třiceti státy v roce 1998 vstoupila dohoda v platnost a byl přijat dodatek týkající se obchodních pravidel zcela sladující její opatření s pravidly WTO (nediskriminace, transparentnost a závazek k liberalizaci mezinárodního obchodu), bez ratifikace Ruskou federací z pohledu Unie nemůže zdaleka naplnit své zásadní poslání.

2. 1. 1.1 Dialog EU-Rusko

Unie si ale uvědomuje stoupající závislost na ruských surovinách (zejména zemním plynu¹¹⁴) a úsilí o komunikaci proto nevzdává. V roce 2000 v Paříži začal dialog o energetice mezi EU a Ruskem. Jeho primárním cílem je právě zajištění trvalého přístupu k ruským rezervám prostřednictvím trvalé spolupráce. Ta má být dosažena díky co největší provázanosti energetických sektorů ve všech oblastech, od racionalizace produkce po energetickou infrastrukturu.¹¹⁵

O jeho výrazných úspěších ovšem hovořit nelze. Ačkoliv bylo spuštěno několik pilotních projektů na úsporu energií a v Moskvě bylo roku 2004 založeno centrum na podporu energetických technologií,¹¹⁶ v oblastech jako je restrukturalizace trhu s elektřinou a plynem k pokroku nedošlo,¹¹⁷ stejně jako ve vytvoření recipročních podmínek přístupu na ruské trhy pro evropské investory. Neústupnost Ruska v této oblasti byla v zásadě i hlavním důvodem, proč Rusko nepodepsalo Energetickou chartu. Muselo by totiž povolit evropským firmám investice do projektů na ruském území. Ani v květnu 2006 na summitu v Sochi nenaznačovala Putinova slova žádné ústupky: *„Pokud naši evropsští partneři očekávají, že jim umožníme přístup k nejposvátnější sféře naší ekonomiky – energetice, pak chceme reciproční kroky, jež pomohou našemu*

¹¹³ The Energy Charter Protocol on Energy Efficiency and Related Environmental Aspects (PEEREA). in: About the Charter. Energy Charter

¹¹⁴ 62% plynu do EU dováží ruský Gazprom. in: Kiknavelidze, Kaha (eds.) Russian Gas, Gas gas everywhere ... but enough to burn? USB Investment research 2006, s. 35

¹¹⁵ EU-Russia Joint Declaration, 30 October 2000

¹¹⁶ Bahgat, Gawdat, Europe's energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*. 2006, Vol. 82, No. 5, s. 969

¹¹⁷ Grant, Charles, Barysch, Katinka, The EU-Russia Energy Dialogue, Centre for European Reform 2003

vlastnímu rozvoji.“¹¹⁸ Svůj přístup Rusové potvrzují i činy. Nedávno byla společnosti Royal Dutch Shell upřena kontrola nad ropovodem i plynovodem Sachalin 2 a Brittish Petroleum nedostalo povolení k realizaci projektu na východní Sibiři.¹¹⁹

Experti se i přes tato fakta a rozruch okolo přerušení dodávek na Ukrajinu a do Běloruska shodují, že dlouhodobé dodávky ruského plynu a ropy do EU ohroženy nejsou, a připisují tento přístup především ruské ekonomické kultuře.¹²⁰ Do Unie totiž přichází až 63% z celkového ruského zemního plynu¹²¹ a už z důvodu neexistence dostatečné infrastruktury nebude Rusko v dohledné době schopno přeměrovat své dodávky jinam.¹²² Rusko je tedy na trhu EU závislé stejně jako on na něm. To potvrzuje i svým jednáním, když se naopak snaží o hlubší proniknutí na evropský trh.

Gazprom spolupracuje zejména s německými, italskými a francouzskými společnostmi. I další státy se předhánějí v uzavírání speciálních dohod. Kromě známého případu plynovodu, jenž by měl spojoval Německo s Ruskem po dně Baltského moře, jde například o projekt plynovodu *Blue Stream*, jenž by spojil Turecko s Maďarskem. Přímo tím konkuruje evropskému projektu *Nabucco*, jenž měl ze Střední Asie a přes Turecko přivádět plyn do Rakouska. Maďarsko, jež je závislé na dovozu plynu z Ruska z 80%, se navíc přiklání k první variantě. Tyto případy jsou vzorovým příkladem toho, jak samy členské státy deklarované úsilí o zavedení společné energetické politiky včetně diverzifikace podkopávají a naopak podporují vliv Gazpromu. Na druhou stranu Gazprom sám dostatečně do nových polí neinvestuje a produkce na čtyřech hlavních plynových polích klesá.¹²³ Existuje proto reálná možnost, že nebude schopen uspokojit poptávku. Aby se mu to podařilo, musel by ročně do této oblasti investovat až 10 miliard dolarů.¹²⁴

Dalším problémem je skutečnost, že Rusko se pokouší snahy Unie o diverzifikaci zablokovat tím, že předbíhá její snažení ve Středomoří a na Blízkém Východě. Dohoda Gazpromu s Alžírskou společností Sonatrach vzbudila v Evropě vlnu

¹¹⁸ Yasmann, Victor, Russia: Moscow Gets Tough With the EU, RFE/RL

¹¹⁹ A Bear at the Throat, *The Economist*. 2007, Vol. 381., No. 8524, s. 28

¹²⁰ Sherr, James, Energy security: At last, A Response from the EU, Conflict Studies Research Centre, UK Defense Academy 2007

¹²¹ Energy. The European Commission's Delegation in Russia

¹²² Fredholm, Michael. The Russian Energy Strategy & Energy Policy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependence? Swindon : Conflict Studies Research Centre, UK Ministry of Defence 2005, s. 6

¹²³ Sherr, James, Energy security: At last, A Response from the EU, Conflict Studies Research Centre, UK Defense Academy 2007

¹²⁴ Belkin, Paul, Morelli, Vince L., The European Union's Energy Security Challenges. CRS Report RL33636 2007

nevole,¹²⁵ neboť Alžírsko je třetím největším evropským dodavatelem zemního plynu. Na konci loňského roku navíc ekonomický výbor NATO přišel s obavou, že Rusko usiluje o vytvoření jakéhosi „plynového OPECu“.¹²⁶ Ve prospěch těchto spekulací svědčí i ruská jednání s Íránem a Katarem. Ačkoliv by potenciální existence takového kartelu nezajistila možnost úplné manipulace s cenami, protože na světovém trhu se se zemním plynem neobchoduje, fakt, že by tyto státy tímto způsobem ovládly až 60% světových zásob plynu, přispívá ke vzrůstajícímu napětí. To v současné době ve vztazích mezi EU a Ruskem obecně ještě zesílilo a otázka energetiky má na tomto stavu značný podíl. Potvrdil to i komisař pro obchod Peter Mendelson.¹²⁷

2. 1. 1. 2 Středomoří a Blízký Východ

Ruská snaha potvrzuje význam kapacit, jež má k dispozici region uvedený v nadpisu. EU chce zejména rozšířit kapacity zkapalněného zemního plynu dovozem z těchto zemí, zejména z Kataru a Alžírka. Už za posledních deset se dovozy LNG do Evropy více než zdvojnásobily.¹²⁸ Regionální partnerství zde už existují dlouhou dobu. V roce 1995 bylo na základě Barcelonské deklarace vytvořeno partnerství mezi EU a státy Středomoří, sdružující tehdy dvanáct neevropských partnerů. Jednou z jeho klíčových dimenzí je i energetika.¹²⁹ Multilaterální mechanismy Euro-středomořského partnerství jsou dále posilovány asociačními dohodami s jednotlivými zúčastněnými státy. Partnerství bývá ovšem kritizováno především za pomalý rozvoj v bezpečnostní a politické spolupráci.¹³⁰

Podobně - formou dohody o spolupráci – rozvinulo ES své vztahy s Radou partnerství zemí Zálivu (*Gulf Cooperation Council – GCC*) z roku 1989 (definitivně přijata v roce 1991). Tato regionální organizace vznikla už v roce 1981 a jejími členy je šest států – Bahrajn, Kuvajt, Omán, Katar, Saudská Arábie a Spojené arabské emiráty. Jelikož 45 % dovozů ropy pochází z Blízkého východu, zajištění energetické

¹²⁵ Gold, Russel, White, Gregory L., Russia and Iran Discuss a Cartel For Natural Gas; Potential Clout Alarms Big European Buyers; Previous Effort Fizzled. *Wall Street Journal (Eastern edition)*. 2007, 2 February, s. A.1

¹²⁶ Dombey, Daniel (eds.) Nato fears Russian plans for 'gas Opec', *Financial Times*, 13 November 2006

¹²⁷ EU-Russia relations 'at low ebb', *BBC News*

¹²⁸ Special report. Energy security. Nervous energy / The energy empire. *The Economist*. 2006, Vol. 380, No.8459, s. 63

¹²⁹ Barcelona Declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference, 28 November 1995

¹³⁰ Bašovská, Adriana, Středomoří a Evropská unie: barcelonský proces ve vývoji. *Mezinárodní politika*. 2007, Vol. 31, No. 4, s. 20

bezpečnosti v něm hrálo výraznou roli.¹³¹ Kromě Bahrajnu a Ománu jsou všechny státy Rady spolupráce států Zálivu členy OPEC. V červnu 2005 zahájila EU jednání právě se státy OPEC, jež by měla zahrnovat debatu o cenách ropy, transparentnost zásob i technologickou spolupráci.¹³² EU je však v regionu vystavena značné konkurenci, již představují jak Spojené státy, tak asijská poptávka. A ačkoliv některé evropské státy jako Británie nebo Francie mají v regionu zvláštní vazby (a to nejen v energetice), žádný z nich netouží po jejich povýšení na evropskou úroveň.¹³³ O výrazných úspěších společných snah v tomto regionu proto hovořit nelze. Důkazem jsou i obchodní vztahy, např. dosud neratifikovaná dohoda s GCC o celní unii v oblasti vnějších tarifů.¹³⁴

2. 1.1.3 Jižní Kavkaz a kaspický region

V roce 1995 vznikl z iniciativy EU, de facto jako součást politiky TENs, projekt INOGATE (*Interstate Oil and Gas Transport to Europe*), jenž měl napomoci zjednodušení integrace energetických trhů podporou vzniku nové infrastruktury v jeho signatářských zemích, jimiž jsou především země východoevropského, jihokavkazského a středoasijského regionu. Je financován programem na podporu regionální spolupráce se státy východní Evropy a Střední Asie s názvem TACIS. Poskytuje institucionální rámec spolupráce pro celkem 21 států. Podobně jako spolupráce s Ruskem by měl fungovat na principu podpory investic do infrastruktury v této oblasti, které by se EU vrátily v podobě spolupráce při zásobování.¹³⁵ Často se ale objevují hlasy, že není zcela efektivní.¹³⁶ Kromě jiného se totiž soustředí především na projekty menšího rozsahu a jeho úspěchy jsou tak například ve srovnání s přínosem stavby ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan podporovaného USA a dalšími podobnými projekty marginální.

Od roku 2004 jej nicméně podpírá i politická dimenze spolupráce, tzv. Iniciativa z Baku zaměřená na integraci středomořského a kaspického regionu s energetickými trhy EU.¹³⁷ K pokroku v tomto směru došlo i na konci loňského roku, když bylo

¹³¹ Smith, Karen E. *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Cambridge: Blackwell Publishing 2003, s. 76

¹³² EU-OPEC Energy Dialogue in Brussels, Joint Press Release, 9 June 2005

¹³³ Malmvig, Helle, *An unlikely match or a marriage in the making? EU-GCC relations in a changing security environment*, DIIS 2006

¹³⁴ Malmvig, Helle, *An unlikely match or a marriage in the making? EU-GCC relations in a changing security environment*, DIIS 2006

¹³⁵ Bahgat, Gawdat, *Europe's energy security: challenges and opportunities. International Affairs*. 2006, Vol. 82, No. 5, s. 971

¹³⁶ Tassinari, Fabrizio, *A Synergy for Black Sea Regional Cooperation: Guidelines for an EU Initiative CEPS Policy Brief No. 105*, 2006

¹³⁷ Baku Initiative. Inogate website

podepsáno Memorandum o porozumění s Kazachstánem a ustavena společná strategie o energetické spolupráci EU se státy černomořského a kaspického regionu, jejíž součástí je i Energetická cestovní mapa.¹³⁸ Návrh Evropské energetické politiky z ledna letošního roku na toto snažení navazuje a již bez skrupulí řadí stavbu Trans-kaspického plynovodu mezi jednu z priorit v oblasti budování infrastruktury a diversifikace.¹³⁹ Měla by jej projektovat rakouská firma OMV. Podobně existuje i snaha o dohodu o nákup plynu z Íránu, přičemž výše zmíněná společnost už podepsala dohodu o 10 % podílu na LNG projektu.¹⁴⁰ Konkrétní strategie EU pro tento region, kterému začíná být přikládána čím dál větší role, by měla být zveřejněna v červnu tohoto roku. Odhaduje se, že jeho zásoby ropy by měly být srovnatelné s těmi v Severním moři.¹⁴¹

Vše výše uvedené mimo jiné naznačuje, že debata o lidských právech, demokracii a dalších hodnotových otázkách půjde kvůli snaze o zajištění energetické bezpečnosti stranou. Otázka mimo jiné zní, podobně jako v případě Ruska, zda bude vůbec region schopen vytěžit tolik (zejména) plynu, aby uspokojil evropskou poptávku. Dalším problémem pak zůstává politická nestabilita tohoto transformujícího se regionu. V celém regionu je navíc velká konkurence a delší dobu zde usilují o upevnování svých zájmů jak Spojené státy, tak asijské země.¹⁴² Krom toho v nich dominuje právě ruský vliv.¹⁴³ Tuto skutečnost jen potvrzuje hbitost s jakou Rusko zareagovalo na evropské snahy, když letos v květnu uzavřelo s Turkmenistánem a Kazachstánem dohodu o stavbě plynovodu.

EU ale svou snahu nevzdává a uvažuje i o rozšíření Evropské politiky sousedství (*European Neighbourhood Policy – ENP*)¹⁴⁴ vzniklé v roce 2004, na oblast energetiky, jež by mělo sloužit k rozšiřování Smlouvy o energetickém společenství směrem na východ.¹⁴⁵ O posílení spolupráce se hovoří převážně v souvislosti s Ukrajinou, což potvrzuje předběžná dohoda o prodloužení ropovodu Oděsa-Brody do polského Plocku.

¹³⁸ The EU and the countries of the Black Sea and Caspian Sea regions agree on a common energy strategy, IP/06/1657, 30 November 2006

¹³⁹ Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament: An Energy Policy for Europe, COM(2007) 1 final, 10 January 2007

¹⁴⁰ Iran, Austria sign agreement on LNG sale to Europe. IRNA.

¹⁴¹ New Caspian pipeline to secure Western oil supply. Euractiv

¹⁴² Morningstar, Richard L., *The New Great Game? Opportunities for Transatlantic Cooperation in the Caspian Region*, Transatlantic Thinkers Paper Series, Bertelsmann-Stiftung 2007

¹⁴³ Schmiese, Wulf, *Die „Tankstelle Europas“ anzapfen*, Frankfurter Allgemeine Zeitung

¹⁴⁴ Tohoto programu se účastní státy Středomoří, Blízkého Východu, jižního Kavkazu i východní Evropy.

¹⁴⁵ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, *An Energy Policy for Europe*, COM (2007) 1, 10 January 2007

Celkově lze nicméně konstatovat, že nepříliš viditelné výsledky jednotlivých partnerství potvrzují neobratnost Unie ve vyjednávání danou především výše zmíněným roztržštěním pravomocí. Situaci EU v této oblasti ale kromě aktivit jednotlivých států komplikuje i její širokospektrální náhled na regiony, neboli skutečnost, že musí brát v úvahu právě lidská práva atd.¹⁴⁶ To pak ovlivňuje i jednání v oblasti energetiky. Uvažované vytvoření společné energetické politiky by sice nemohlo zaručit bezproblémovost jednotlivých vztahů, ale posílilo by pozici Unie ve snaze o posílení konkurenceschopnosti. Dá se navíc očekávat, že v budoucnosti bude nutnost takovéto pozice stoupat.

2.1.2. Možnosti NATO

Otázkou zůstává, jakým způsobem může v této situaci přispět NATO. To ve svých partnerských svazcích už od založení programu PfP v roce 1994 uplatňuje princip posilování bezpečnosti partnerstvím na poli budování účinných obranných institucí, interoperability a koordinace ve stavech ohrožení.¹⁴⁷

Kupříkladu v roce 2002 byla vytvořena Rada NATO-Rusko (*NATO-Russia Council*), jež nahradila *NATO-Russia Permanent Joint Council* a umožnila tak větší flexibilitu v rozhodování o otázkách společného zájmu. Rozhodnutí jsou zde totiž přijímána na základě konsenzu, ne na základě hlasování. Klíčovým bodem, jímž by podle některých odborníků mohla tato vazba přispět, je právě skutečnost, že je oproštěna od debaty o jiných než bezpečnostních otázkách, jako je debata o demokracii a lidských právech.¹⁴⁸ Krom toho by některé z oblastí, jimž se věnuje, mohly přispět i v úsilí po zlepšení energetické bezpečnosti zejména vůči krátkodobým výpadkům dodávek (pokud k nim nedojde z vůle Ruska samotného). Jednou z jeho základních platforem je totiž i boj proti terorismu (od protiteroristických opatření až po zvládnání následků takovýchto katastrof). Jeho součástí je i spolupráce v oblasti civilního nouzového plánování. Uskutečnilo se i společné cvičení simulující teroristický útok na ropnou plošinu v Baltském moři. Sféra infrastruktury je ale vzhledem k současné situaci pravděpodobně jediná reálná forma spolupráce, jelikož o zásahu NATO na ruském území přirozeně uvažovat nelze.

¹⁴⁶ Allison, R., Light, M. (eds.) *Putin's Russia in the Enlarged Europe*. Chatham House : Blackwell Publishing 2006, s. 107

¹⁴⁷ *Partnerstvím k bezpečnosti*, Brussels : NATO Public Diplomacy Division 2005, s. 24, 29

¹⁴⁸ Allison, R., Light, M. (eds.) *Putin's Russia in the Enlarged Europe*, Chatham House : Blackwell Publishing 2006, s. 107

NATO však uvažuje i o možnosti operací v postsovětských republikách. V nich totiž již nějakou dobu působí. Například v rámci partnerství NATO-Ukrajina také existuje spolupráce v oblasti civilního nouzového plánování a boje proti terorismu.¹⁴⁹ I v rámci svazků s dalšími státy PfP se hovoří o vytváření kapacit vhodných pro obranu energetické infrastruktury proti teroristické hrozbě.¹⁵⁰ V roce 2004 bylo rozhodnuto se v rámci prohlubování spolupráce zaměřit „na angažovanost partnerských států nacházejících se ve dvou strategicky významných regionech, na Kavkaze ... a ve střední Asii.“¹⁵¹

I ve Středomoří a na Blízkém Východě má NATO partnerské svazky. Istanbulská iniciativa z roku 2004 nabídla posílení tzv. Středomořského dialogu, započatého v roce 1995 spoluprací s Egyptem, Izraelem, Jordánskem, Mauretánií, Marokem, Tuniskem (od roku 2000 je členem také Alžírsko). Jejím cílem bylo především posílení spolupráce v boji proti terorismu a asistence při obranných reformách.¹⁵² Součástí bylo i posílení dialogu s dalšími státy Blízkého Východu, včetně GCC. V prosinci roku 2006 pak podepsal Kuvajt bezpečnostní dohodu s NATO.

Od roku 2001 navíc ve Středomoří probíhá tzv. operace *Active Endeavour*, jejímž cílem je chránit lodní zařízení, především tankery, proti teroristickým útokům. Od února 2003 doprovázely jednotky Aliance každý tanker, jenž proplul Gibraltarskou úžinou. Část operací byla již ukončena na konci roku 2003, nicméně to jen nahrává tvrzení, že NATO už má v oblasti ochrany energetických zařízení určité zkušenosti a mělo by kapacitu na ně navázat.

V zásadě lze tedy dojít k závěru, že NATO nemá vzhledem k charakteru partnerských svazků (a i z politických důvodů) možnost nabídnout ve vnějších vztazích více než pomoc v oblasti ochrany vnější energetické infrastruktury, o níž se v Alianci delší dobu uvažuje i v souvislosti se spoluprací se soukromým sektorem.¹⁵³ Vnější vztahy EU se jí totiž zabývají jen okrajově, ačkoliv přikládají velkou důležitost její výstavbě. Ostatní problémy, s nimiž se EU v této sféře potýká, však může vyřešit jen

¹⁴⁹ NATO-Ukraine Action Plan, 22 November 2002

¹⁵⁰ Fox, Liam, Energy Security and Military Structures, Chatham House 2006

¹⁵¹ Partnerstvím k bezpečnosti, Brussels : NATO Public Diplomacy Division 2005, s. 13

¹⁵² Malmvig, Helle, A new role for NATO in the Middle East: Assessing Possibilities and Barriers for an enhance Mediterranean Dialogue, Copenhagen : Danish Institute for International Studies 2005, s. 9-12

¹⁵³ Partnership for Peace Seminar: Critical Infrastructure Protection and Civil Emergency Planning November 17–18, 2003, Swedish Emergency Management Agency 2003

stěží. Zcela zde proto platí tvrzení, že NATO může maximálně poskytovat přidanou hodnotu k tomu, co dělá EU.¹⁵⁴

2. 2 Ochrana kritické infrastruktury

Na oblast energetické infrastruktury se přesto oficiálně soustředí pozornost obou organizací. Není totiž postavena jen na národní bázi, výpadek dodávek v jedné zemi ovlivňuje i státy sousední. Jednotlivé oblasti mají navíc vliv na jiné - výpadky energetické infrastruktury by ovlivnily telekomunikační sítě apod. Různé druhy infrastruktury jsou tedy vzájemně propojené, ať už v rámci jednoho státu či mezi několika zeměmi. Proto je ochrana energetické infrastruktury zahrnuta do konceptu ochrany kritické infrastruktury (*Critical Infrastructure Protection – CIP*).

„Kritická infrastruktura jsou taková zařízení, služby a informační systémy životně důležité pro státy, jejichž jejich zneschopnění nebo zničení by mělo vliv na oslabení jejich národní bezpečnosti, ekonomiky, veřejného zdraví a bezpečí, stejně jako na efektivní fungování vlády.“¹⁵⁵ Její ochrana obnáší jak civilní, tak případná vojenská opatření, přičemž důležitou roli hraje i zpravodajská složka. Dalo by se tedy říci, že zasahuje do oblasti „*soft security*“ i „*hard security*.“ Komplexně lze CIP považovat za součást tzv. civilního nouzového plánování, ale už delší dobu se o problému hovoří zejména v souvislosti s hrozbou terorismu a zvládnutím živelných katastrof (tj. oblastmi, jež vstupují právě i do problematiky energetické bezpečnosti).

2. 2. 1 NATO

Aliance se věnuje oblasti civilního nouzového plánování de facto od svého založení. Cílená ochrana kritické infrastruktury k celkovému zmírňování katastrof všeho druhu mimo jiné také přispívá. Principy ochrany kritické infrastruktury a civilního nouzového plánování se tak vzájemně doplňují.¹⁵⁶ Ve světle událostí z 11. září 2001 pak systematická aktivita Aliance v této oblasti ještě vzrostla.

V roce 2001 založil Výbor pro civilní ochranu (*Civil Protection Committee*) ad hoc skupinu pro ochranu kritické infrastruktury, jež má mimo jiné podporovat komplementaritu opatření přijatých jednotlivými státy a usilovat o jejich zlepšení v případě států, které dosud nedošly dostatečně daleko.

¹⁵⁴ Sherr, James, Energy security: At last, A Response from the EU, Conflict Studies Research Centre, UK Defense Academy 2007

¹⁵⁵ Critical Infrastructure Protection - Concept Paper, EAPC, 10 November 2003

¹⁵⁶ Critical Infrastructure Protection - Concept Paper, EAPC, 10 November 2003

V roce 2003 přijal Hlavní výbor pro civilní nouzové plánování (*Senior Civil Emergency Planning Committee – SCEPC*)¹⁵⁷ konkrétní program a Euro-atlantická rada partnerství (*Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC*) vydala tzv. Cestovní mapu pro tuto oblast, jež určuje šest hlavních okruhů činnosti. To, že je dialog veden i na půdě EAPC, jež dává politický rámec bilaterálním vztahům v rámci PfP, zvyšuje možnost mezinárodní spolupráce v této oblasti. Ta je také v dokumentu patřičně zdůrazňována, ať už co se týče výměny informací či společných cvičení. Cílem je podpora interoperability i zlepšení nevyrovnaných stavů standardů v jednotlivých zemích. Jeho součástí je nejen identifikace kritické infrastruktury, ale i konkrétní opatření a cvičení, tj. hledání cest, jakým způsobem by k tomuto cíli mohly být využity konkrétní vojenské síly. Aktivita v této oblasti jsou potom součástí širšího Akčního plánu civilní nouzové plánování (*Civil Emergency Planning Action Plan*) na ochranu proti ZHN.

Ochrana kritické infrastruktury je i jednou z priorit Pracovního programu obrany proti terorismu (*Programme of Work on Defence Against Terrorism*) schváleného v roce 2004. Byla do jeho agendy přidána na popud Belgie v roce 2005 a tato země převzala proto i hlavní iniciativu v této oblasti.¹⁵⁸ NATO pak potvrdilo své úsilí o zvýšení aktivity v otázkách obrany kritické infrastruktury i na summitu v Rize. Fakticky se zde tedy prolínají dvě koncepce.

Dále bylo v roce 1998 pro potřeby zvládnutí nouzových situací zřízeno Euroatlantické koordinační středisko reakce na katastrofy (*Euro-Atlantic Disaster Response Centre – EADRCC*), v jehož rámci existuje tzv. Euroatlantická jednotka reakce na katastrofy (*Euro-Atlantic Disaster Response Unit – EADRU*) jakožto nestálá struktura, jež má být k dispozici pro okamžité reakce na žádost o pomoc zemí postižených vážnou katastrofou.¹⁵⁹ Byla využita mimo jiné i v souvislosti s hurikánem Katrina v USA. Tohoto rozhodnutí ovšem nebylo dosaženo hladce, protože některé členské státy Aliance (v čele s Francií) namítají, že by se NATO mělo zabývat pouze vojenskými úkoly. Nicméně role těchto orgánů je hodnocena převážně pozitivně.¹⁶⁰

Kromě toho disponuje Aliance i dalšími prostředky, jež by mohla v této souvislosti využít. Má například už od dob studené války k dispozici svou vlastní

¹⁵⁷ SCEPC koordinuje činnost 9 komisí a výborů, mezi něž patří i Výbor pro plánování průmyslu (IPC), Výbor pro plánování ropných produktů (PPC) a Komise pro plánování oceánské námořní dopravy. in: Příručka NATO. Brussels : NATO Office of Information and Press 2001, s. 315

¹⁵⁸ Defence against terrorism programme, NATO. http://www.nato.int/issues/dat/in_practice.html, staženo 18. 4. 2007

¹⁵⁹ Příručka NATO. Brussels : NATO Office of Information and Press 2001, s. 315

¹⁶⁰ Touzovskaia, Natalia, EU-NATO Relations: How Close to „Strategic Partnership?“ *European Security*. 2006, Vol. 15, No. 3, s. 245

potrubní soustavu (*NATO Pipeline System – NPS*) zřízenou za účelem zásobování vojenských zařízení Aliance, jež se skládá z několika potrubích systémů jednotlivých států a dvou mnohonárodních systémů, z nichž největším je Systém produktovodů ve střední Evropě, jež slouží osmi státům (viz. Příloha č. 3). Ten může být za účelem snížení nákladů a většího využití použit i pro dopravu a uchovávání paliv civilními ropnými společnostmi.¹⁶¹ Celkově má potrubí NPS délku asi 11 500 km a prochází třinácti státy.¹⁶²

Oblast plánování a skutečná realizovatelnost jsou ovšem dvě odlišné strany mince. Možné zdroje problémů jsou dva. Prvním jsou skutečné možnosti Aliance v případech, kdy by bylo při ohrožení energetické bezpečnosti potřeba nasadit vojenské síly. Je totiž velký rozdíl mezi schopností diskutovat problém na úrovni expertů a schopností skutečně efektivně zasáhnout. Pro krátkodobé operace by se daly využít Síly rychlé reakce, v současnosti o síle 25 000 mužů a schopnosti nasazení do pěti dnů na dobu třiceti dnů, jež byly ještě jako ne plně akceschopné nasazeny právě v souvislosti s hurikánem Katrina. Otázkou ale zůstává, jak správně podotýká i Jiří Schneider, zda má NATO kapacitu k zajišťování bezpečnosti energetické infrastruktury či k organizování energetických leteckých mostů,¹⁶³ jak si představuje například senátor Lugar.¹⁶⁴ Dlouhodobý problém Aliance je totiž logistického charakteru, tj. rychlost a účinnost přepravy těchto jednotek.¹⁶⁵

Ve vztahu k teroristickým hrozbám pochybnosti ještě sílí. I vzhledem k tomu, že otázka boje s terorismem za pomoci konvenčních vojenských sil je stále diskutabilní. Ani Spojené státy jako vojensky bezkonkurenčně nejsilnější člen Aliance, totiž nebyly před teroristickou hrozbou schopny ochránit ropovody v Iráku a stejně tak čelily značným problémům zejména při sabotážím proti ropným zařízením v Nigérii. Lze proto předpokládat, že podobné problémy by NATO mohlo mít i v jiných (byť třeba partnerských) státech.

Druhým problémem, na nějž upozorňuje i řada evropských států, jež nesdílí nadšení o vojenském řešení problému prostřednictvím NATO, je politická stránka působení vojenských složek NATO mimo jeho území a spřátelené oblasti. Aliance totiž nechápe mandát od OSN jako nezbytný předpoklad pro svou vojenskou akci a už

¹⁶¹ NATO Logistics Handbook, Chapter 10: Cooperative Logistics, October 1997

¹⁶² NATO Handbook. Brussels : NATO Public Diplomacy Division 2006, s. 324

¹⁶³ Dempsey, Judy, U.S. senator urges use of NATO defense clause for energy, International Herald Tribune

¹⁶⁴ Lugar: Attack on Allies' Energy Supplies is Attack on NATO Alliance, Riga summit

¹⁶⁵ Bell, Robert, Sisyphus and the NRF. NATO Review, Riga summit Special, October 2006, s. 35

v minulosti vyvolalo její působení velkou vlnu kritiky. Negativní reakce na jeho působení zejména v kaspickém či černomořském regionu zejména ze strany Ruska by se proto dala očekávat. Státy Střední Asie a Blízkého Východu by proto nemusely být ochotny přijmout asistenci v zabezpečení zdrojů, jež jsou přitom klíčové pro jejich přežití.

2. 2. 2 Evropská unie

Podobně i Evropská unie usiluje nejen o budování energetické infrastruktury v rámci politiky TENs, ale i o zlepšení ochrany kritické infrastruktury, mezi níž je řazena i infrastruktura energetická.¹⁶⁶ Počátky tohoto úsilí lze datovat do období po teroristických útocích z 11. září 2001, s větší intenzitou ale až v důsledku teroristických útoků, jež se odehrály v Madridu a Londýně, tedy přímo na evropské půdě. Jedním z důvodů pro zvýšenou pozornost je právě i postupující liberalizace, která činí energetické sítě náchylnějšími a z bezpečnostního hlediska obtížněji chránitelnými.¹⁶⁷ Strategie EU pro boj proti terorismu z listopadu roku 2005 také považuje ochranu infrastruktury za jednu z priorit, ale jediným opatřením, jež by se mohlo týkat i energetické infrastruktury, je požadavek schválení programu pro CIP.¹⁶⁸

Tentýž měsíc vydala Evropská komise Zelenou knihu o Evropském programu na ochranu kritické infrastruktury (*European Programme for Critical Infrastructure Protection – EPCIP*). Na výsledku jejích doporučení je založen i návrh směrnice prezentované Radě na konci loňského roku. Energetika spolu s dopravou pak patří mezi prioritní sektory celého plánu. Prvním principem EPCIP má být subsidiarita. Ochrana kritické infrastruktury má zůstat jako doposud převážně národní doménou, zatímco úkolem Společenství je dohlížet především na infrastrukturu s transnacionálním dosahem. Dále má reflektovat komplementaritu, proporcionalitu, tj. fakt, že ochrana veškeré infrastruktury je nemožná, zohlednit širokou škálu rizik (tedy nejen terorismu), sektorový přístup a potřebu spolupráce se zástupci soukromého sektoru. Ustavená

¹⁶⁶ Green Paper on a European Programme for Critical Infrastructure Protection, COM(2005) 576, November 2005

¹⁶⁷ Green Paper on a European Programme for Critical Infrastructure Protection, COM(2005) 576, November 2005

¹⁶⁸ The European Union Counter-Terrorism Strategy, Council of the EU 14469/4/05 REV 4, 30 November 2005

Critical Infrastructure Warning Information Network (CIWIN) by pak měla kromě úsilí o komplementaritu a výměnu informací sloužit i jako systém včasného varování.¹⁶⁹

I přes vyvíjenou aktivitu ovšem EU doposud „*neví, co stojí zato chránit.*“¹⁷⁰ Jinými slovy ještě nebyla ani identifikována infrastruktura, na jejíž ochraně by se Společenství mělo podílet jakožto na ochraně Evropské kritické infrastruktury. Ohledně prostředků vnější spolupráce se uvažuje o Středomořském dialogu a Evropské politice sousedství. Aktivity Společenství v této oblasti jsou tedy teprve v počátcích. Žádná nařízení pro ochranu energetických zařízení (kromě zařízení nukleárních) dosud neexistují. Svým způsobem jsou v tomto ohledu použitelná snad jen některá nařízení přijatá v oblasti dopravy týkající se např. ochrany přístavů.¹⁷¹

Situaci opět komplikuje skutečnost, že pravomoci v oblasti ochrany infrastruktury (stejně jako v případě terorismu a krizového managementu) jsou de facto součástí všech tří pilířů EU.¹⁷² Pravomoci Komise a Rady se proto v této oblasti často překrývají.¹⁷³ Kupříkladu Evropská bezpečnostní a obranná politika (*European Security and Defense Policy – ESDP*) jakožto vojenská součást druhého pilíře EU, Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (*Common Foreign and Security Policy – CFSP*), se podobně jako NATO zaměřuje na oblast civilního nouzového plánování. Jedním z tzv. *Action Points* z roku 2005, jež stanovují úkoly pro ozbrojené síly EU, je i nutnost na základě analýzy hrozeb zlepšit ochranu všech civilních cílů, včetně ochrany kritické infrastruktury.¹⁷⁴ Možnost použití jednotek, jež fungují v rámci ESDP, pro ochranu infrastruktury či zvládnutí energetických krizí je ovšem ještě diskutabilnější než v případě NATO. *European Headline Goal*, formulovaný na summitu v Helsinkách v roce 1999, resp. jeho novelizace v podobě *Headline Goal 2010* z roku 2004 sice určily jako jeden z cílů vytvoření evropských sil rychlé reakce (*EU Rapid Reaction Force – RRF*), resp. tzv. *Battlegroups* (které v roce 2007 vyhlásily plnou operační

¹⁶⁹ Communication from the Commission on a European Programme for Critical Infrastructure Protection, COM(2006) 786 final, 12. December 2006

¹⁷⁰ Moving towards improved protection, Energy and Transport Infrastructure in Europe. European Commission Memo

¹⁷¹ Directive 2005/65/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on enhancing port security, Official Journal L 310, 25. listopadu 2005

¹⁷² Ekengren, Magnus, New Security Challenges and the Need for New Forms of the EU Cooperation: The Solidarity Declaration against Terrorism and the Open Method of Coordination. *European Security*. 2006, Vol. 15, No. 1, s. 90

¹⁷³ Jakobsen, Peter Viggo, The ESDP and Civilian Rapid Reaction: Adding value is harder than expected, *European Security*. 2006, Vol. 15, No. 3, s. 306

¹⁷⁴ Working document relating to the Point 3 of the Agenda: Conceptual Framework on the ESDP Dimension to the Fight Against Terrorism, 11. March 2005

schopnost¹⁷⁵). Petersberské úkoly, k jejichž plnění jsou určeny, však v sobě ochranu infrastruktury explicitně nezahrnují¹⁷⁶ a ani jinak se o tom dosud konkrétněji neuvažuje.

Slabiny Unie (nejen) v této oblasti jsou tedy jak politického charakteru – tj. pomalé rozhodovací mechanismy (a tedy nízká akceschopnost), tak charakteru vojenského – v nedostatečných kapacitách specializovaných sil i logistice.¹⁷⁷ Na druhou stranu ale rozdělení do všech tří pilířů dokládá, že se EU na ochranu energetické infrastruktury dívá (jako ostatně i na mnoho dalších bezpečnostních problémů¹⁷⁸ a na problém energetické bezpečnosti jako takový) komplexnějším pohledem. Příliš si ale neuvědomuje „hard“ dimenzi celé problematiky, o čemž svědčí převažující úsilí o zavedení civilních opatření, tj. v oblasti „soft security.“ Ani to ale dosud nepřineslo mnoho konkrétních výsledků.

2.3 Možnost spolupráce

Možnosti NATO jsou naopak přirozeně převážně charakteru „hard security“. Otázkou proto zůstává, jaká je pravděpodobnost případné spolupráce obou organizací. Deklarace z Řížského summitu tuto možnost potvrzuje, když říká, že by Severoatlantická rada měla vést diskusi o nejaktuálnějších hrozbách na poli energetické bezpečnosti a definovat oblasti, kde by NATO mohlo poskytnout přidanou hodnotu a na základě žádosti asistovat národním či mezinárodním silám.¹⁷⁹ Oficiální výsledky jakýchkoliv jednání ale zatím známy nejsou. Jako nejprůhodnější pole pro aktivitu Aliance se ale i přes výše uvedené problémy jeví ochrana jak vnější tak vnitřní energetické infrastruktury.

I přes všechny rezervy NATO by se Unii vzhledem k prokazatelné nedostatečnosti jejích kapacit ve vojenské oblasti a její závislosti na USA v obranných záležitostech nějaká forma spolupráce, jež by přispěla ke zvýšení komplementarity snažení obou organizací, pravděpodobně vyplatila. I s ohledem na skutečnost, že se značná část členstva obou organizací překrývá a navazují tudíž partnerství se sousedními státy v rámci obou organizací. Obranné výdaje evropských členů NATO navíc stále klesají, ačkoliv například Síly rychlé reakce jsou financovány převážně

¹⁷⁵ EU Battlegroups, EU Council Secretariat Factsheet, February 2007

¹⁷⁶ Smlouva o Evropské unii, 17.2.1992, čl. 17.2

¹⁷⁷ Eichler, Jan, Evropská unie jako globální a regionální bezpečnostní aktér – cíle a perspektivy, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 10. listopadu 2006

¹⁷⁸ Důkazem toho je i tzv. Evropská bezpečnostní strategie. Ta také uvádí boj proti energetické závislosti a zranitelnost infrastruktury jako jednu z výzev pro Unii. in: Secure Europe in a Better World, European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003

¹⁷⁹ Riga summit declaration, (2006)150, 29 November 2006

z evropských zdrojů. V roce 2000 činily ještě v průměru 2% jejich HDP, v roce 2005 už jen 1,8%.¹⁸⁰ V případě Spojených států naopak rostou. V roce 2005 to bylo 3.97 %, tj. 505 miliard dolarů.¹⁸¹ USA také mimo jiné investují až 50 miliard ročně do ochrany námořních tras.¹⁸² To je značný příspěvek především pro (se vzestupem LNG) stoupající dopravu energií po moři. NATO je mimo jiné také (i přes problémy např. s financováním strategického mostu) hodnoceno jako finančně flexibilnější.¹⁸³

EU by sice mohla využít kapacit NATO dle dohody *Berlin Plus*, jejíž součástí je i přístup k plánovacím kapacitám, spolupráce při výměně informací či dokonce i zařízením Aliance.¹⁸⁴ Vlastní spolupráce obou organizací ale i přes veškerá prohlášení nebývá považována za příliš úspěšnou. Zejména právě kooperace v oblasti boje proti terorismu, jenž se ochranou kritické infrastruktury hodně zabývá, je hodnocena jako nejslabší.¹⁸⁵ Ani koordinovaná spolupráce na poli energetické bezpečnosti se proto pravděpodobně v nejbližší době očekávat nedá, i přesto že se mnoho odborníků i politických představitelů shoduje, že by se NATO mělo angažovat právě ve vojenské stránce této problematiky, zatímco EU by měla zůstat u otázek civilních, pro něž má lepší předpoklady.¹⁸⁶ Snažení obou organizací by se tak mohla doplňovat například na Kavkaze (pakliže ponecháme stranou výše zmíněnou otázku reakce na přítomnost sil NATO v tomto citlivém regionu). Hovoří se ale také alespoň o spolupráci v oblasti rozvoje technologií v rámci programů pro vědu a technologii, jež mají obě organizace k dispozici.¹⁸⁷

¹⁸⁰ The Military Balance 2007. The International Institute for Strategic Studies, s. 98

¹⁸¹ The Military Balance 2007. The International Institute for Strategic Studies, s. 18-19

¹⁸² Borchert, Heiko, Karina Forster (eds.) EU and NATO must work together to guarantee energy infrastructure security and to define the role of soft vs hard power, Security in Europe 2007

¹⁸³ Cornish, Paul, EU and NATO: Co-operation or Competition? Briefing paper for the European Parliament, Directorate-General for External Policies of the Union Directorate B 2006

¹⁸⁴ EU-NATO: The Framework for Permanent Relations and Berlin Plus

¹⁸⁵ Cornish, Paul, EU and NATO: Co-operation or Competition? Briefing paper for the European Parliament, Directorate-General for External Policies of the Union Directorate B 2006

¹⁸⁶ Tiido, Harri, The Evolution of Security 2006-2007: EU and NATO cooperation

¹⁸⁷ Borchert, Heiko, Karina Forster (eds.) EU and NATO must work together to guarantee energy infrastructure security and to define the role of soft vs hard power, Security in Europe 2007

Závěr

Koncept energetické bezpečnosti se proměňoval spolu s vývojem mezinárodně politického dění. Zatímco v sedmdesátých letech byly hlavní hrozby energetické bezpečnosti spatřovány především v souvislosti s možností přerušení dodávek ze strany producentů, dnes je celá problematika nahlížena komplexnějším pohledem. Některé aspekty jako silná státní kontrola v surovinově nejbohatších zemích přetrvaly, jiné – například struktura trhu – se proměnily. V důsledku sekuritizace terorismu a dopadům přírodních katastrof k nim přibyla i potřeba chránit energetickou infrastrukturu.

Ukázalo se, že se proměně tohoto konceptu postupně přizpůsobují i obě organizace. Ačkoliv ambice v energetické politice stály již na počátku projektu evropské integrace, reflexe problematiky energetické bezpečnosti byla (a dodnes do značné míry je) redukována omezenými pravomocemi Společenství (a později) Unie v této oblasti. Zaměřovala se proto zejména na sféry, v nichž měla možnost zasahovat, tj. liberalizace trhu a prosazování efektivního využívání zdrojů energie, případně prosazování ekologicky šetrných alternativ. K posunu došlo až v souvislosti se změnou chápání teroristické hrozby a uvědomění si nedostatečné diverzifikace dovozu díky přerušení dodávek. Nové koncepce se pokouší tyto faktory odrážet, i když stále převážně v podobě opatření ze sféry „*soft security*.“ Jejich úspěšnost je však rozporuplná, zejména kvůli nedostatku konsenzu, jenž se po všech stránkách ukazuje jako největší překážka EU pro pokrok v této oblasti. Nicméně se potvrzuje, že pokud EU své úsilí v energetické problematice nezkoordinuje, bude i nadále bezmocná jak směrem dovnitř, tj. ve vydávání dalších opatření ohledně ochrany infrastruktury či liberalizace, tak navenek, tj. v jednání s dominantními dodavateli o podmínkách spolupráce a v „boji“ opozice na nových trzích.

Analýza politiky NATO dokládá, že se Aliance problému věnuje až v posledních letech a to převážně v souvislosti s hrozbami teroristických útoků proti energetické infrastruktuře. Ačkoliv první oficiální prohlášení v tomto směru byla vyřčena až na Řízkém summitu v listopadu roku 2006, už delší dobu se uvažuje o angažovanosti Aliance v oblasti vojenské ochrany energetické infrastruktury, pro níž má i přes dílčí nedostatky prokazatelně lepší předpoklady než EU, která se v této oblasti věnuje spíše opatření charakteru „*soft security*“ v rámci vlastního území. NATO zohledňuje i vnější dimenzi problému, pro níž má předpoklady na základě vojensko-politické spolupráce se sousedními regiony. Pravděpodobnost, že by v souvislosti s nasazením vojenských sil

Aliance v některém ze sousedních regionů, zejména na jižním Kavkaze, došlo k politickým komplikacím, je ovšem velice vysoká. NATO tedy má potenciál poskytnout přidanou hodnotu jen na poli, jemuž se Unie věnuje pouze marginálně – ve vojenské dimenzi. Úsilí obou organizací lze proto hodnotit jako v zásadě komplementární. Na politicko-ekonomických opatřeních, jež hrají v problematice energetické bezpečnosti stále dominantní roli, ani Aliance z principu participovat nemůže.

Otázku, zda budou obě organizace na tomto poli obecně či alespoň v rámci ochrany energetické infrastruktury v budoucnosti kooperovat, zatím s jistotou zodpovědět nelze. Ačkoliv existuje obecný rámec pro vojenskou spolupráci mezi EU a NATO, zkušenosti z jiných oblastí nejsou příliš pozitivní. Vzhledem k omezeným obranným možnostem členských států Unie (stejně jako dalších evropských členů NATO) lze ovšem soudit, že by se jim určitá forma spolupráce spíše vyplatila.

Celkový počet znaků: 77820

Počet slov: 13044

Resumé

Práce pojednává o proměnách konceptu energetické bezpečnosti a o tom, jak je tato problematika reflektována hlavními mezinárodními organizacemi v transatlantickém prostoru, Evropskou unií a Severoatlantickou aliancí. Energetická bezpečnost je pojata jako komplexní problém s mnoha atributy, s nímž se nemohou v dnešním globalizovaném světě státy samotné vypořádat. Prostřednictvím analýzy politik obou organizací a jejich komparace proto zkoumá, za jakých okolností došlo k začlenění problému do agendy obou organizací. V případě EU zkoumá nuance vývoje energetické politiky specializované zejména na obchodní a environmentální aspekty, jež pod tlakem aktuálního dění akceleruje a usiluje o vytvoření vnější energetické politiky jako součásti druhého pilíře EU. Charakter NATO naopak implicitně předpokládá koncentraci na aspekty související s využitím „*hard power*.“ Cílem práce je posoudit, jak jsou obě politiky vyvinuté a zda se mohou vzájemně doplňovat, případně či mohou obě organizace na tomto poli nějakým způsobem kooperovat.

Summary

The work deals with changes of the energy security conception and the way this concern is reflected by major international organizations in transatlantic area, the European Union and the North-Atlantic Alliance. Energy security is interpreted as a complex issue with many attributes that states alone can not resolve in today's globalized world. Through analysis of both organizations' policies and their comparison the paper examines under which circumstances this issue was incorporated into agendas of both entities. In case of EU, it studies nuances of energy policy development, concentrated particularly on business and environmental aspects, which under the pressure of current issues accelerates and attempts to create external energy policy as a part of the second pillar. Contrarily, the character of NATO implicitly assumes concentration on aspects regarding “*hard power*.” The aim of this work is to judge how developed the policies are and whether they can be complementary with each other or perhaps, whether both organizations can even somehow cooperate in this field.

Seznam příloh

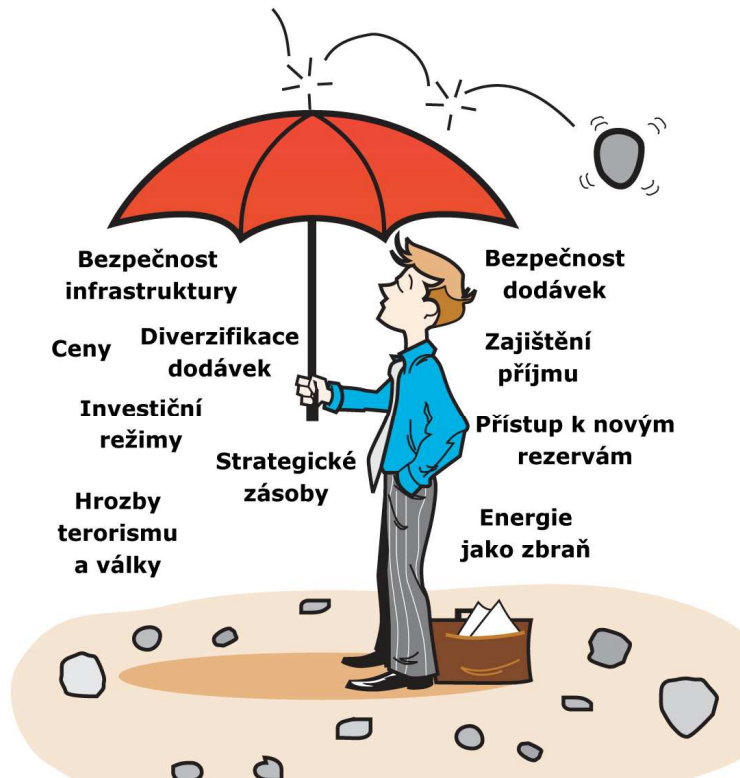
Příloha č. 1: Energetická bezpečnost: schéma deštníku (obrázek)

Příloha č. 2: Kompetence EU v energetické politice (graf)

Příloha č. 3: Systém produktovodů NATO (mapa)

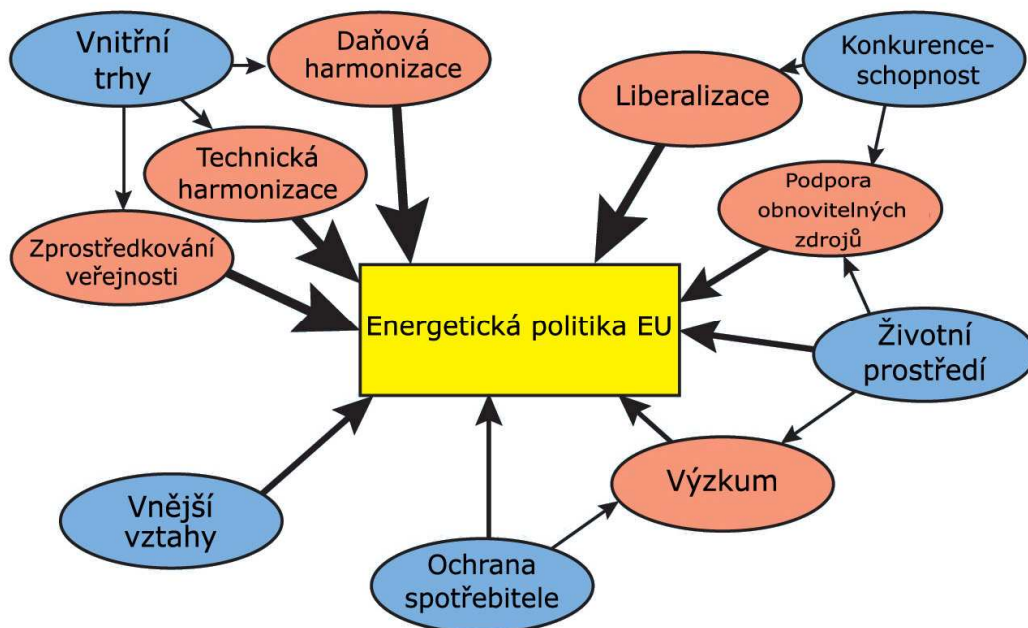
Přílohy

Příloha č. 1: Energetická bezpečnost: schéma deštníku

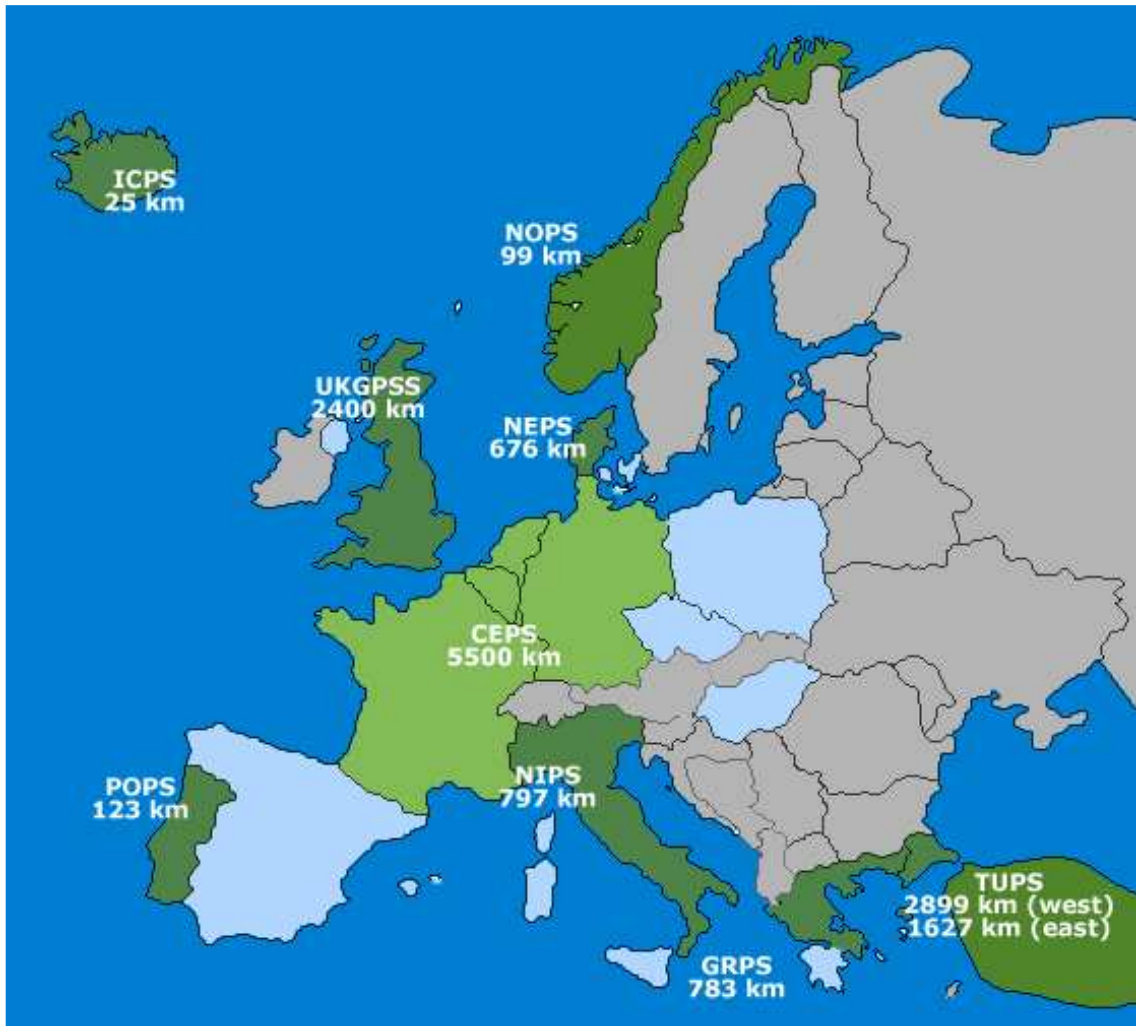
The New Energy Security Paradigm, Cologny/Geneva : World Economic Forum, 2006, s.8

Příloha č. 2: Kompetence EU v energetické politice

Egenhofer, Christian, European Energy Policy, Turning Point - an independent review of UK energy policy, British Energy 2001, s. 41

Příloha č. 3: Systém produktovodů NATO

Backgrounder: Logistics support for NATO operations http://www.nato.int/docu/logistics/html_en/logistics04.htm

CEPS = the Central Europe Pipeline System
NEPS = North European Pipeline System

Použitá literatura

Neperiodická

- 30 Key Energy Trends in the IAE & Worldwide, Paris : International Energy Agency 2004
- ALLISON, R., LIGHT, M. (eds.) Putin's Russia in the Enlarged Europe. Chatham House : Blackwell Publishing 2006
- CIHELKOVÁ, E., JAKŠ J. (eds.) Evropská integrace – Evropská unie. Praha : VŠE 2006
- DANČÁK, BŘETISLAV (eds.) Summit NATO v Praze 2002, Výsledky, dokumenty a projevy. Brno : Mezinárodní politologický ústav 2000
- FIALA P., PITROVÁ M. (eds.) Evropská unie. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury 2003
- FREDHOLM, MICHAEL, The Russian Energy Strategy & Energy Policy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependence? Swindon : Conflict Studies Research Centre, UK Ministry of Defence 2005
- KLENER P. (eds.) Evropská unie od A do Z. Praha : Karolinum 1996
- KÖNIG, PETR (eds.) Učebnice evropské integrace. Brno : Barrister & Principal 2006
- KUČEROVÁ, IRAH, Evropská unie: hospodářské politiky. Praha : Karolinum 2006
- MALMVIC, HELLE, A new role for NATO in the Middle East: Assessing Possibilities and Barriers for an enhance Mediterranean Dialogue, Copenhagen : Danish Institute for International Studies 2005
- Partnerství k bezpečnosti, Brussels : NATO Public Diplomacy Division 2005
- SMITH, KAREN E., European Union Foreign Policy in a Changing World. Cambridge : Blackwell Publishing 2003
- SVOBODA, PAVEL. Právo vnějších vztahů Evropské unie. Praha 1999
- ŠLOSARČÍK, IVO. Politický a právní rámec evropské integrace. Praha : Europeum 2005
- YERGIN, DANIEL. The Prize, the Epic Quest for Oil, Money & Power. New York: Simon & Schuster 1992
- Příručka NATO, Brussels : NATO Office of Information and Press 2001
- NATO Handbook, Brussels : NATO Public Diplomacy Division 2006
- NATO v 21. století, Brussels : NATO Public Diplomacy Division 2004
- The Military Balance 2007. The International Institute for Strategic Studies 2007
- Transformované NATO, Brussels : NATO Public Diplomacy Division 2004

Periodická

- A Bear at the Throat, *The Economist*. 2007, Vol. 381., No. 8524, s. 27-29
- BAHGAT, GAWDAT, Europe's energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*. 2006, Vol. 82, No. 5, s. 961-975
- BAŠOVSKÁ, ADRIANA, Středomoří a Evropská unie: barcelonský proces ve vývoji. *Mezinárodní politika*. 2007, Vol. 31, No. 4, s. 20
- BELL, ROBERT, Sisyphus and the NRF. *NATO Review*, Riga summit Special, October 2006, s. 35
- EKENGREN, MAGNUS, New Security Challenges and the Need for New Forms of the EU Cooperation: The Solidarity Declaration against Terrorism and the Open Method of Coordination. *European Security*. 2006, Vol. 15, No. 1, 2006, s. 89-111
- FÁREK, JIŘÍ, Ropa ve světové ekonomice a politice. *Mezinárodní politika*. 2003, Vol. 27, No.9, s. 4-6
- GOLD, RUSSEL, WHITE, GREGORY L., Russia and Iran Discuss a Cartel For Natural Gas; Potential Clout Alarms Big European Buyers; Previous Effort Fizzled. *Wall Street Journal (Eastern edition)*. 2007, 2 February, s. A.1 (<http://proquest.umi.com/>)

- JAKOBSEN, PETER VIGGO, The ESDP and Civilian Rapid Reaction: Adding value is harder than expected. *European Security*. 2006, Vol. 15, No. 3, September 2006, s. 299-321
- NARICH, RICHARD, Critical Infrastructure, Continuity of Services and International Cooperation. *Int. J. Critical Infrastructures*. 2005, Vol. 1, Nos. 2/3, s. 293-298
- Power Politics, *The Economist*. 2006, Vol. 380, No. 8493, s. 58
- Special report. Energy security. Nervous energy / The energy empire. *The Economist*. 2006, Vol. 380, No.8459, s. 61-63
- Special Report. National Oil Companies. Oil's Dark Secret. *The Economist*. 2006, Vol. 380, No. 8490, s. 58-60
- TOUZOVSKAIA, NATALIA, EU-NATO Relations: How Close to „Strategic Partnership?“ *European Security*. 2006, Vol. 15, No. 3, s. 235-258
- YERGIN, DANIEL, A Great Bubbling, High oil prices are transforming the world's political landscape--and launching an era of high-tech innovation that could rival the Internet boom. *Newsweek*. 2006, Vol.148, No. 23, s. E.14
- YERGIN, DANIEL, Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*. 2006, Vol. 85, No. 2, s. 69-82
- WEISS, TOMÁŠ, Energetická politika Evropské unie. *Mezinárodní politika*. 2006, Vol. 30, No.6, s. 7-9
- ZAKARIA, FAREED, The Real Story Of Pricey Oil. *Newsweek*. 2006, Vol. 147, No. 22, s. 41

Dokumenty

- Backgrounder: Logistics support for NATO operations;
http://www.nato.int/docu/logistics/html_en/logistics04.htm, staženo 28.4.2007
- Barcelona Declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference, 28 November 1995; http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/bd.htm, staženo 17.4.2007
- Battlegroups, EU Council Secretariat Factsheet, February 2007;
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Battlegroups_February_07-factsheet.pdf
- Comprehensive Political Guidance, 29 November 2006;
<http://www.nato.int/docu/basic/b061129e.htm>
- Communication from the Commission on a European Programme for Critical Infrastructure Protection, Brussels, COM(2006) 786 final, 12. December 2006;
<http://www.eur-lex.europa.eu>
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, An Energy Policy for Europe, COM (2007) 1, 10 January 2007; <http://www.eur-lex.europa.eu>
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Report on progress in creating the internal gas and electricity market, COM(2005) 568, 2005;
http://ec.europa.eu/energy/electricity/report_2005/doc/2005_report_en.pdf, staženo 23.4.2007
- Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community, Official Journal C 325, 24 December 2002; www.europa.eu.int/eur-lex/
- Council Decision of 14 December 1998 adopting a multiannual framework programme for actions in the energy sector (1998-2002) and connected measures, Official Journal of the European Communities L 007, 3 January 1999; <http://www.eur-lex.europa.eu>

Critical Infrastructure Protection - Concept Paper, EAPC, 10 November 2003;
[http://www.ndc.nato.int/news/sc106_et_ante/cip_eapc/EAPC\(CPC\)D\(2003\)15%20Roa%20Map%20Final%20incl%20FR.pdf](http://www.ndc.nato.int/news/sc106_et_ante/cip_eapc/EAPC(CPC)D(2003)15%20Roa%20Map%20Final%20incl%20FR.pdf), staženo 5.5.2007

Decision No. 1230/2003/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 adopting a multiannual programme for action in the field of energy: 'Intelligent Energy — Europe' (2003 — 2006), Official Journal of the European Communities L 176, 15 July 2003; <http://www.eur-lex.europa.eu>

Defence against terrorism programme, NATO;
http://www.nato.int/issues/dat/in_practice.html, staženo 18. 4. 2007

Directive 2005/65/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on enhancing port security, Official Journal L 310, 25. listopadu 2005;
<http://eur-lex.europa.eu/>

EU-NATO: The Framework for Permanent Relations and Berlin Plus;
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/03-11-11%20Berlin%20Plus%20press%20note%20BL.pdf>, staženo 25.4.2007

EU-OPEC Energy Dialogue in Brussels, Joint Press Release, 9 June 2005;
<http://www.eu2005.lu/en/actualites/communiqués/2005/06/09opec/index.html>,
staženo 24.4.2007

EU-Russia Joint Declaration, 30 October 2000;
http://ec.europa.eu/external_relations/russia/summit_30_10_00/statement_en.htm,
staženo 25.4.2007

For a European Union Energy Policy - Green Paper, COM (94) 659, 1995;
http://europa.eu/documents/comm/green_papers/index_en.htm

Green Paper on a European Programme for Critical Infrastructure Protection, COM(2005) 576, November 2005. European Union Documents;
http://europa.eu/documents/comm/green_papers/index_en.htm

Moving towards improved protection, Energy and Transport Infrastructure in Europe. European Commission Memo, Directorate General for Energy and Transport;
http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/index_en.html

NATO-Ukraine Action Plan, 22 November 2002;
<http://www.nato.int/docu/basicxt/b021122a.htm>

Presidency Conclusions, Barcelona European Council, SN 100/1/02 REV 1 15-16 March 2002; http://europa.eu/european_council/conclusions/index_en.htm

Riga summit declaration, (2006)150, 29 November 2006;
<http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>

Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1364/2006/ES, Úřední věstník EU L 262/1, 22. září 2006; <http://www.eur-lex.europa.eu>

Rozhodnutí Rady ze dne 29. května 2006 o uzavření Smlouvy o Energetickém společenství Evropským společenstvím, Úřední věstník Evropské unie L 198, 20. července 2006; <http://www.eur-lex.europa.eu>

Secure Europe in a Better World, European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003; <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

Smlouva o Evropské unii, 17.2.1992, čl. 17.2.; <http://www.euroskop.cz/>

Speech by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer at the 42nd Munich Conference on Security Policy, 4 February 2006;
<http://www.nato.int/docu/speech/2006/s060204a.htm>

Stratégie énergétique communautaire, Bulletin UE 12-1995, COM(95) 682) 1995;
<http://europa.eu/bulletin/fr/9512/p103101.htm>, staženo 13.4.2007

The Alliance's Strategic Concept, 8 November 1991;
<http://www.nato.int/docu/basics.htm>

The Alliance's Strategic Concept, 24 April 1999; <http://www.nato.int/docu/basics.htm>

The European Union Counter-Terrorism Strategy, Council of the EU 14469/4/05 REV 4, 30 November 2005; <http://register.consilium.eu.int/>

The EU and the countries of the Black Sea and Caspian Sea regions agree on a common energy strategy, IP/06/1657, 30 November 2006; <http://europa.eu/rapid/>

The Lisbon European Council – An Agenda for Economic and Social Renewal of Europe, DOC/00/7, 28 February 2000; http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/lisbon_en.pdf, staženo 20.3.2007

Towards a European strategy for the security of energy supply, Green Paper, COM(2000) 769, 2000. European Union Documents; http://europa.eu/documents/comm/green_papers/index_en.htm

Working document relating to the Point 3 of the Agenda: Conceptual Framework on the ESDP Dimension to the Fight Against Terrorism, 11.3.2005; http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/14797Conceptual_Framework_ESDP.pdf, staženo 1.4.2007

Zelená kniha – Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii, KOM(2006) 105, březen 2006; http://europa.eu/documents/comm/green_papers/index_cs.htm

Internetové zdroje

About the Charter. Energy Charter Website; <http://www.encharter.org/index.php?id=7>, staženo 28.3.2007

Baku Initiative. Inogate; <http://www.inogate.org/inogate/en/baku-initiative>, staženo 16.3.2007

BELKIN, PAUL, MORELLI, VINCE L., The European Union's Energy Security Challenges. CRS Report RL33636 2007; <http://www.ncseonline.org/nle/crsreports/07Feb/RL33636.pdf>, staženo 18.4.2007

BORCHERT, HEIKO, KARINA FORSTER (eds.) EU and NATO must work together to guarantee energy infrastructure security and to define the role of soft vs hard power, Security in Europe 2007; <http://www.atlanticcommunity.org/Energy%20Infrastructure%20Security%20and%20EU-NATO%20Cooperation1.pdf>, staženo 5.5.2007

CORNISH, PAUL, EU and NATO: Co-operation or Competition? Briefing paper for the European Parliament, Directorate-General for External Policies of the Union Directorate B 2006; www.chathamhouse.org.uk/pdf/research/niiis/NATO_EU.pdf, staženo 3.4.2007

DEMPSEY, JUDY, EU Urges an Energy Pact With Russians: But Poland Objects and Offers Plan That Excludes Moscow, International Herald Tribune; <http://www.iht.com/articles/2006/03/08/news/energy.php>, staženo 12.4.2007

DEMPSEY, JUDY, U.S. senator urges use of NATO defense clause for energy, International Herald Tribune; <http://www.iht.com/articles/2006/11/28/news/nato.php>, staženo 28.11.2006

DOMBEY, DANIEL (eds.) Nato fears Russian plans for 'gas Opec', Financial Times, 13 November 2006; <http://www.ft.com/cms/s/af125540-7358-11db-9bac-0000779e2340.html>, staženo 20.4.2007

DURAND, GUILLAUME, Gas and electricity in Europe: the elusive common interest, European policy centre Policy Brief, 2006; http://www.epc.eu/TEWN/pdf/602431509_energy%20policy%20brief.pdf, staženo 25.3.2007

- EGENHOFER, CHRISTIAN, European Energy Policy, Turning Point - an Independent Review of UK energy policy, British Energy 2001; http://www.british-energy.co.uk/documents/Turning_Point_-_European_energy_policy.pdf, staženo 23.3.2007
- EGENHOFER, CHRISTIAN, Europe needs a new approach to securing its energy supply, Centre for European Policy Studies 2005; http://www.ceps.be/wp.php?article_id=178, staženo 24.02.2007
- EGENHOFER, CHRISTIAN (eds.) Security of Energy Supply: A Question for Policy or the Markets? Centre for European Policy Studies 2001; http://shop.ceps.be/BookDetail.php?item_id=37, staženo 28.4.2007
- Energy. The European Commission's Delegation in Russia; http://www.delrus.cec.eu.int/en/p_217.htm, staženo 14. 4. 2007
- Euroatom Supply Agency. European Commission; http://ec.europa.eu/euratom/mission_en.html, staženo 15.4.2007
- Evropská ústavní smlouva. Euractiv; <http://www.euractiv.cz/budoucnost-eu/link-dossier/evropsk-stavn-smlouva>, staženo 25.3.2007
- EU-Russia relations 'at low ebb', BBC News; <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6574615.stm>, staženo 26.4.2007
- Focus on Electricity Blackouts. World Energy Council; <http://www.worldenergy.org/wec-geis/focus/blackouts/>, staženo 14.3.2007
- FOX, LIAM, Energy Security and Military Structures, Chatham House 2006; www.chathamhouse.org.uk/pdf/research/niis/220506fox.pdf, staženo 5.5.2007
- GALLIS, PAUL, NATO and energy security, CRS Report RS22409 2006, <http://www.ncseonline.org/NLE/CRSreports/07Jan/RS22409.pdf>, staženo 2.2.2007
- GRANT, CHARLES, BARYSCH, KATINKA, The EU-Russia Energy Dialogue, Centre for European Reform 2003; http://www.cer.org.uk/pdf/briefing_eu_russia.pdf, staženo 25.3.2007
- HENNINGSEN, JØRGEN, Rising to the energy challenge: key elements for an effective EU strategy. European Policy Centre 2006; http://www.epc.eu/TEWN/pdf/230603739_EPC%20Issue%20Paper%2051%20-%20Rising%20to%20the%20energy%20challenge.pdf, staženo 19.3.2007
- Iran, Austria sign agreement on LNG sale to Europe. IRNA; <http://www2.irna.ir/en/news/view/menu-234/0704211982144829.htm>, staženo 21.4.2007
- Kiknavelidze, Kaha (eds.) Russian Gas Gas gas everywhere ... but enough to burn? USB Investment research 2006; [www.wiltonpark.org.uk/documents/836%20presentations/Breach's%20Russian%20Gas%20article%20\(Web\).pdf](http://www.wiltonpark.org.uk/documents/836%20presentations/Breach's%20Russian%20Gas%20article%20(Web).pdf), staženo 16.4.2007
- Liberalisation of EU electricity and gas markets. Euractiv; <http://www.euractiv.com/en/energy/liberalisation-eu-electricity-gas-markets/article-145320>, staženo 14.3.2007
- LUCIANI, GIACOMO, Security of Supply for Natural Gas Markets, Centre for European Policy Studies 2004; <http://ceps01.link.be/files/No%20INDES%20pdf.pdf>, staženo 23.3.2007
- LUFT, GAL, An Energy Pearl Harbor? Washingtonpost; http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/03/03/AR2006030302046_pf.html, staženo 5.3.2007
- LUFT, GAL, Energy Security, Interruption of Vital Flows and the Stability and Security of Allied Nations and Partners, Marshall Center 2006; <http://www.marshallcenter.org/site-graphic/lang-en/page-mc-index->

- 1/xdocs/conf/conferences-current/static/xdocs/conf/static/2006-conferences/0622/19A%20Sep06%201500%20Luft%20FINAL%20Audio%20English.mp3, staženo 19.4.2007
- Lugar: Attack on Allies' Energy Supplies is Attack on NATO Alliance, Riga summit website; <http://www.rigasummit.lv/en/id/pressin/nid/191/>, staženo 27.11.2006
- MALMVIK, HELLE, An unlikely match or a marriage in the making? EU-GCC relations in a changing security environment, Danish Institute for International studies 2006; http://www.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2006/hma_eu_gcc_relations2.pdf, staženo 6.4.2007
- MORNINGSTAR, RICHARD L., The New Great Game? Opportunities for Transatlantic Cooperation in the Caspian Region, Transatlantic Thinkers Paper Series, Bertelsmann-Stiftung 2007; http://www.bertelsmann-stiftung.de/bst/en/media/xcms_bst_dms_20338_20339_2.pdf, staženo 29.4.2007
- Defence against terrorism programme. NATO; http://www.nato.int/issues/dat/in_practice.html, staženo 18. 4. 2007
- MUNK, BERNARD E., Energy Independence Is Not Energy Security, Foreign Policy Research Institute 2006; <http://www.fpri.org/enotes/20060324.security.munk.energyindependencesecurity.html>, staženo 28.3.2007
- NATO Forum on Energy Security & Technology, Institute for the Analysis of Global Security; <http://www.iags.org/natoforum.htm>, staženo 8.2.2007
- NATO Logistics Handbook, Chapter 10: Cooperative Logistics, October 1997; <http://www.nato.int/docu/logi-en/1997/lo-1003.htm>
- New Caspian pipeline to secure Western oil supply. Euractiv; <http://www.euractiv.com/en/energy/new-caspian-pipeline-secure-western-oil-supply/article-139924>, staženo 25.4.2007
- Partnership for Peace Seminar: Critical Infrastructure Protection and Civil Emergency Planning November 17–18, 2003, Swedish Emergency Management Agency 2003; <http://kbn2.episerverhotell.net/2000.epibrw>, staženo 16.4.2007
- SHEA, JAMIE, Energy security: NATO's potential role, NATO Review. 2006, No.3 Special; <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/english/special1.html>, staženo 5.1.2007
- SHERR, JAMES, Energy security: At last, A Response from the EU, Conflict Studies Research Centre, UK Defense Academy 2007, [http://www.defac.ac.uk/colleges/csdc/document-listings/cee/07\(10\)JGS.pdf](http://www.defac.ac.uk/colleges/csdc/document-listings/cee/07(10)JGS.pdf), staženo 22.4.2007
- SCHMIESE, WULF, Die „Tankstelle Europas“ anzapfen, Frankfurter Allgemeine Zeitung; <http://www.faz.net/s/Rub28FC768942F34C5B8297CC6E16FFC8B4/Doc~EB4DEAC2C997A4CCD883F5D2882A4A81B~ATpl~Ecommon~Scontent.html>, staženo 28.3.2007
- TASSINARI, FABRIZIO, A Synergy for Black Sea Regional Cooperation: Guidelines for an EU Initiative CEPS Policy Brief No. 105, 2006; http://shop.ceps.be/BookDetail.php?item_id=1334, staženo 12.4.2007
- The New Energy Security Paradigm, Geneva : World Economic Forum 2006; <http://www.weforum.org/pdf/Energy.pdf>, staženo 10.4.2007
- The Summary of the Energy Strategy of Russia for the Period of up to 2020, Moscow 2003; http://ec.europa.eu/energy/russia/events/doc/2003_strategy_2020_en.pdf, staženo 28.3.2007
- TIIDO, HARRI, The Evolution of Security 2006-2007: EU and NATO cooperation; http://web-static.vm.ee/static/failid/096/Harri_Tiido.pdf, staženo 4.5.2007

YASMANN, VICTOR, Russia: Moscow Gets Tough With The EU, RFE/RL;
<http://www.rferl.org/featuresarticleprint/2006/06/5e418d3f-3a5a-4e17951e9039854ae1a5...>, staženo 7.1.2007

Projekt bakalářské práce

Téma:

Problematika energetické bezpečnosti v agendě EU a NATO po pádu železné opony

Problematiku energetické bezpečnosti jako předmět zkoumání volím z toho důvodu, že se domnívám, že tato otázka už dlouhou dobu ovlivňuje jak vztahy mezi státy, tak stabilitu bezpečnostního prostředí jako takového. V této souvislosti lze připomenout např. ropnou krizi v sedmdesátých letech. Vzhledem ke stoupající spotřebě energií na jedné straně a limitovanými zásobami zdrojů energie na straně druhé lze očekávat tomu odpovídající stupňování konkurenčního boje mezi jednotlivými státy za cílem jejich zajištění. I aktuální události (např. ruské prohlášení o zastavení dodávek zemního plnu do okolních zemí a následně propuknuvší panika) potvrzují předpoklad, že by se boj o energetické zdroje mohl v budoucnosti stát dokonce klíčovou bezpečnostní otázkou.

I to je důvodem, proč se na tuto problematiku koncentruje pozornost mezinárodních organizací. Cílem mé práce bude rozebrat, do jaké míry koncept energetické bezpečnosti reflektují EU a NATO jako dvě dominantní organizace v euroatlantickém regionu. Mým hlavním záměrem bude soustředit se především na komparaci vycházející z empirické analýzy cílů a nástrojů, jež EU a NATO dlouhodobě využívají, a jak v důsledku toho k danému konceptu přistupují.

Od toho se odvíjejí i otázky, jež si primárně kladu:

1. Jak se liší politika energetické bezpečnosti v agendě EU a NATO?
2. Čím jsou tyto rozdíly způsobeny (charakter a cíle organizací a od toho odvozené nástroje, rozdílné zájmy členů)?
3. Který z přístupů se může v budoucnosti ukázat jako progresivnější?

Struktura práce

Úvod: Koncept energetické bezpečnosti. Její vliv na ekonomickou a sociální stabilitu. Nastínění cílů práce a jim odpovídajícího postupu (viz. charakteristika tématu).

Stat':

1. Problematika energetické bezpečnosti

- Před pádem železné opony
- Změna bezpečnostního prostředí po pádu železné opony
- Současná dimenze problematiky (rostoucí míra závislosti atd.)

2. EU a energetická bezpečnost

- Širší rámec - energetická politika EU
- Koncept energetické bezpečnosti jako součást ESDP(?)

3. NATO a energetická bezpečnost

- Specifická angažovanost (např. ochrana přepravních kapacit)
- Doposud realizované kroky (Forum o energetické bezpečnosti 2006 atd.)
- Plánované postupy a programy

4. Komparace politik obou organizací

- Rozdíly v používaných nástrojích
- Příčiny odlišností (odlišnost povahy organizací, odlišné zájmy jejich členů)
- Otázka efektivity
- Komplementarita a kooperace

Závěr: Shrnutí předchozího zkoumání a zdůraznění klíčových výstupů, od toho odvozená prognóza dalšího vývoje.

Literatura

- *Literatura základní obecná:*

Jeníček, V., Foltýn J. (eds.). Globální problémy a světová ekonomika. Nakladatelství C. H. Beck 2003.

Příručka NATO. NATO Office of Information and Press 2001.

- *Literatura monografická - neperiodická:*

Branch-Elliman, D. (eds.) International Conference, Energy & Security, October 19-

21, 2004, Pratur, Czech Republic. Conference Report. PASS 2005.

Kalicky, Jan.H & Goldwyn, David L. (eds.) Energy & Security: Toward a New Foreign Policy Strategy. Woodrow Wilson Center Press, 2005.

Trifunovska, Snežana. North Atlantic Treaty Organization. Kluwer Law International 2002.

World Energy Outlook 2005.

World Energy Outlook 2004.

- *Literatura monografická – periodická:*

Energy security moves to centre stage in global politics. *Irish Times*. Mar 25, 2006.

Roberts, John. The Black Sea and European Energy Security. *Journal of Southeast European & Black Sea Studies*. May2006, Vol. 6 Issue 2, p207-223, 17p.

Smith, Pamela Ann. Energy becomes an EU election issue. *Middle East*. Mar 2006, Issue 365.

Speech by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer at the 42nd Munich Conference on Security Policy. *M2PressWIRE*. Feb 06, 2006.

Toward a Long-Range Energy Security Policy. Parameters: US Army War College, Spring2006, Vol. 36 Issue 1, p101-114

Yergin, Daniel. Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*. Mar/Apr 2006, Vol. 85, Issue 2, p69-82.

- *Prameny:*

Green Paper, A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy, Commission of the European Communities, Brussels 2006-03-08.

- *Ostatní zdroje:*

American Enterprise Institute for Public Policy Research (AEIPPR)

http://www.aei.org/search/home_result.asp, staženo 2006-06-12.

CEPS

http://www.ceps.be/Article.php?article_id=14, staženo 2006-06-12.

Center for Strategic & International Studies (CSIS)

<http://www.csis.org/researchfocus/energy/>, staženo 2006-06-12.

Chatham house (Royal Institute of International Affairs)

<http://www.chathamhouse.org.uk/index.php?id=214>, staženo 2006-06-12.

Global security.org

<http://globalsecurity.insightful.com/search/jsp/rs.jsp>, staženo 2006-06-12.

Institute for the Analysis of Global Security (IAGS)

<http://www.iags.org/es.html>, staženo 2006-06-12.

Natoaktual.cz, oficiální portál informačního centra o NATO

http://www.natoaktual.cz/na_analyzy.asp, staženo 2006-06-12.

NATO Parliamentary Assembly

<http://www.nato-pa.int/Default.asp?CAT2=0&CAT1=0&CAT0=576&shortcut=896>,
staženo 2006-06-12.

RAND Corporation

http://www.rand.org/research_areas/energy_environment/, staženo 2006-06-12.

The Foreign Policy Centre (FPC)

<http://fpc.org.uk/topics/energy/>, staženo 2006-06-12.

Pavla Mandátová